

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

MONIPUOLISTUVA YHDYSKUNTAPALVELU?

Asiakkaan päihteettömyyden ja elämänhallinnan tukeminen yhdyskuntapalvelun aikana

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveystieteiden
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen aikuistutkimus
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö
Joulukuu 2011
Virpi Haaranen
Tuula Salmensuu

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK)

HAARANEN, VIRPI :
SALMENSUU, TUULA

Monipuolistuva yhdyskuntapalvelu? -
Asiakkaan päihteettömyyden ja elämän
hallinnan tukeminen yhdyskuntapalvelun
aikana

Sosiaalipedagogisen aikuistyön opinnäytetyö, 58 sivua, 8 liitesivua

Syksy 2011

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyö liittyy yhdyskuntapalvelua koskevaan lakiuudistukseen, joka tuli voimaan vuoden 2011 alussa. Aikaisemmin yhdyskuntapalvelusta on voinut suorittaa 10 tuntia muuna kuin työpalveluna. Näitä toimintoja ovat olleet Rikosseuraamuslaitoksen järjestämät toiminta-ohjelmat tai päihdehuollon järjestämät palvelut. Vuoden 2011 alusta tuntimäärä muuttui 30 tuntiin. Opinnäytetyössä on selvitetty, mitä nämä 30 tuntia voisivat pitää sisällään ja miten niiden avulla voitaisiin tukea asiakasta. Näkökulma on ollut erityisesti asiakkaiden päihteettömyyden, elämänhallinnan ja yhdyskuntapalvelusta suoriutumisen tukemisessa.

Opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Aineisto on kerätty yksilöllisinä teemahaastatteluina. Haastateltavia henkilöitä oli yhteensä viisi: kaksi rikosseuraamustyöntekijää, A-klinikan työntekijä, yhden palvelupaikan edustaja sekä yhdyskuntapalvelun asiakas. Aineiston analysointi toteutettiin sisällönanalyysin muodossa. Työn toimeksiantajana on Lahden yhdyskuntaseuraamustoimisto.

Opinnäytetyön aihe nousi rikosseuraamusalan työntekijöiden tarpeesta koota yhtenäistä tietoa lakiuudistuksen tuomista mahdollisuuksista. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut koota yhteen eri toimijoiden näkemyksiä siitä, minkälaista tukea asiakkaat tarvitsevat ja millaisia mahdollisuuksia tuen tarjoamiseen on. Tutkimustuloksista selvisi, että yhdyskuntapalveluun liitettävistä 30 tunnista on vielä niukasti kokemusta. Uutta tietoa aiheesta tulee koko ajan lisää.

Keskeisimmäksi ongelmaksi asiakkaiden elämänhallinnan ja yhdyskuntapalvelusta suoriutumisen kannalta nähtiin päihdeongelmat. Niihin puuttumisen tarve on ilmeinen. A-klinikan ja yhdyskuntaseuraamustoimiston yhteistyön kehittäminen on välttämätöntä. Myös asiakkaiden mielenterveysongelmiin puuttumiseen nähtiin tarvetta. Muun kuin työtoiminnan osuus yhdyskuntapalvelusta voisi olla päihdehuollollista toimintaa, yhdyskuntapalvelun suunnittelua, asiakkaan motivointia, rikoskeskusteluja, erilaisia keskusteluja ja tapaamisia, asiakkaan ohjaamista elämänhallinnan taidoissa sekä Rikosseuraamuslaitoksen kehittämien toimintaohjelmien yhdistämistä yhdyskuntapalveluun.

Avainsanat: yhdyskuntapalvelu, elämänhallinta, päihteet ja päihteiden käyttö, toiminta-ohjelmat, tuki ja kontrolli, yhdyskuntapalvelusta suoriutuminen

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Work, bachelor of social services (AMK)

HAARANEN, VIRPI:
SALMENSUU, TUULA

Diversifying community
service – supporting client with intoxicant-free living and sense of life control during community service

Thesis work from social pedagogy for work with adults, 58 pages, 8 appendixes

Autumn 2011

ABSTRACT

This thesis is related to law renewal effective from beginning of 2011. Earlier it has been possible to carry out 10 hours out of community service in other respects as labour service. This other respects has included rehabilitative programs from Criminal Sanctions Agency or services organised by Alcohol and Substance Abuse Counseling Service. These 10 hours were changed to 30 hours in the beginning of 2011. This thesis work clarifies content options for these 30 hours and how these 30 hours can support clients. Viewpoint has been how to support clients with intoxicant-free living, sense of live control and community service.

The thesis was implemented as qualitative study. The data has been collected from individual theme interviews. There were five persons in interviews. Two of them employees from Criminal Sanctions Agency, one employee from A-Clinic, one service site representative and one client from community service. Data analysis was performed in form of content analysis. The customer from the thesis was Community Sanctions Office in Lahti.

The subject of thesis was derived from the need among employees working in criminal sanctions domain. The need was the lack of coherent information of the possibilities enabled by the law renewal. Idea in the thesis has been to collect views from different actors related to client needs and responses to these needs. Thesis results show that there is not yet much experience from 30 hours which can be adapted to community service. However more and more information about this is coming available all the time.

Intoxicant problems were seen as most essential problems in clients' sense of live control and performance of community service. The need to tackle these problems is obvious. It is also a must to develop the co-operation between A-Clinic and Community Sanctions office. There is also need to address the mental health problems among clients. In addition to working service the community service could include alcohol and substance abuse counseling services, planning of community service, client motivation, crime discussions, helping client in sense of life control and combining community service with rehabilitative programs.

Key words: community service, sense of life control, intoxicants and their use, rehabilitative programs, support and control, performing community service

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	RIKOSSEURAAMUSLAITOS YHDYSKUNTAPALVELUN JÄRJESTÄJÄNÄ	3
3	YHDYSKUNTAPALVELU RANGAISTUSMUOTONA	4
3.1	Yhdyskuntapalvelu	4
3.1.1	Yhdyskuntapalveluun tuomitseminen ja toimeenpano	5
3.1.2	Yhdyskuntapalvelu ja muut rangaistukset	7
3.1.3	Yhdyskuntapalvelu yhteiskuntaan integroivana rangaistuksena	10
3.2	2011 vuoden alusta voimaantullut lakiuudistus	11
3.3	Rikosseuraamuslaitoksen kehittämät toiminta-ohjelmat	12
3.4	Tuki ja kontrolli yhdyskuntaseuraamustyössä	14
3.4.1	Sosiaalityön orientaatio yhdyskuntaseuraamustyössä	16
3.5	Yhdyskuntapalvelun asiakkaiden elämänhallinta	18
3.5.1	Asiakaskunnan profilointia	20
4	ASIAKASTA TUKEVIEN TYÖMUOTOJEN LISÄÄNTYMINEN YHDYSKUNTAPALVELUN SISÄLLÖSSÄ	21
4.1	Yhdyskuntapalvelun asiakkaiden moniongelmaisuus	21
4.2	Tarve yhdyskuntapalvelun sisällön monipuolistamiseen	24
4.3	Lakiuudistuksen tavoitteista	25
4.3.1	Yhdyskuntapalvelun suunnittelu ja yhteistyö muiden palvelujen kanssa	26
5	TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TARKOITUS	28
6	TIEDON HANKINTA JA ANALYSOINTI	29
6.1	Tiedon hankinta	29
6.2	Haastattelujen toteutus ja tutkimuskysymykset	29
6.3	Tutkimusmenetelmä	31
6.4	Haastatteluaineiston analyysi	32
6.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	34
7	TUTKIMUKSEN TULOKSET	36
7.1	Kokemukset 30 tunnin sisällöstä vielä vähäisiä	36
7.2	Yhdyskuntapalvelusta suoriutumisen haasteista ja niihin vastaamisesta	36

7.2.1	Päihteet yhdyskuntapalvelun haasteena ja asiakkaiden elämänhallinnan vaikeuttajana	38
7.2.2	Asiakasta tukevat tekijät yhdyskuntapalvelusta suoriutumisessa	41
7.2.3	A-klinikka yhdyskuntapalvelun asiakasta tukemassa	43
7.3	Yhdyskuntapalvelun asiakkaiden elämänhallinta ja sen tukeminen	48
7.4	Toiminta-ohjelmien hyödyntäminen osana yhdyskuntapalvelua	50
8	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	53
9	POHDINTA	56
	LÄHTEET	59
	LIITTEET	63

1 JOHDANTO

”Rikollinen pantiin töihin” julistaa Helsingin Sanomien otsikko (Helsingin Sanomat 21.11.2010). Alaotsikon mukaan kansalaisten mielestä rikolliset kuuluisivat lukkojen taakse, mutta silti joka vuosi tuhannet sovittavat rikoksensa yhdyskuntapalveluna. ”He tulevat eri sosiaaliluokista. Akateeminen kerää käpyjä ihan samalla lailla kuin peruskoulun kesken jättänyt”, kertoo artikkelissa Oulunkylän kuntoutussairaalan työnjohtaja, joka toimi yhdyskuntapalvelun suorittajien yhteyshenkilönä työpaikalla. Artikkelissa on haastateltu yhdyskuntapalvelun suorittajaa, joka on saanut 140 tunnin mittaisen yhdyskuntapalvelurangaistuksen rattijuopumuksesta. Hän edustaa suurta joukkoa yhdyskuntapalvelun suorittajista, sillä lähes puolet yhdyskuntapalveluun tuomituista ovat saaneet rangaistuksensa rattijuopumuksesta (HE 3/2009, 6).

Yhdyskuntapalveluun on tuomittu noin 35 % enintään 8 kk:n mittaisista vankeusrangaistuksista, ja niistä 80 prosenttia on suoritettu loppuun asti (Rikosseuraamuslaitos 2010.) Yhdyskuntapalvelun suorittajilla on usein monia sosiaalisia ongelmia ja yhdyskuntapalvelu on monelle asiakkaalle hyvin vaativa rangaistus. Vuoden 2011 alusta tuli voimaan lakiuudistus, joka mahdollistaa asiakkaan tukemisen elämänhallinnassaan ja yhdyskuntapalvelusta suoriutumisessa entistä paremmin. Aikaisemmin yhdyskuntapalvelusta on saanut suorittaa 10 tuntia osallistumalla sosiaalista tukea tarjoaviin toimintoihin, kuten esimerkiksi päihdehuollolliseen toimintaan. Vuoden 2011 alusta lähtien tuntimäärää muutettiin 30 tuntiin.

Opinnäytetyössämme olemme keränneet tietoa siitä, mitä toiminta voisi pitää sisällään ja miten sen avulla voitaisiin tukea yhdyskuntapalvelun asiakasta. Näkökulma on ollut erityisesti asiakkaiden tukeminen päihdeongelmissa ja elämänhallinnassa, sekä yhdyskuntapalvelusta suoriutumisessa. Päihteiden käytön havaitsimme olevan suurin ongelma yhdyskuntapalvelusta suoriutumisessa ja sillä on myös selkeä yhteys muihin elämänhallinnan ongelmiin.

Aihe on tärkeä ja ajankohtainen siksi, että Rikosseuraamuslaitoksen organisaation sisällä ei ole vielä kovin paljon yhtenäistä tietoa tai ohjeita aiheen tiimoilta. Toisen meistä osallistuttua harjoittelunsa aikana Rikosseuraamuslaitoksen järjestä-

miin koulutuksiin, havaitsimme, että yhtenäisen tiedon kerääminen aiheesta voisi toimia hyvänä tiedon kokoajana rikosseuraamusalan työntekijöille. Aihe oli kiinnostava sen ajankohtaisuuden ja työelämälähtöisyyden vuoksi. Halusimme tehdä opinnäytetyön, jota voitaisiin hyödyntää konkreettisesti työelämässä. Lisäksi rikosseuraamusala kiinnostaa yhtenä tulevaisuuden työmahdollisuutena. Sosiaalialan opiskelijoina meitä kiinnostaa se, miten kuntouttavat ja tukevat elementit voidaan liittää osaksi rangaistusjärjestelmää. Koemme myös tärkeäksi, että asiakkaan ääni saataisiin kuuluviin yhdyskuntapalvelun sisältöä suunniteltaessa.

2 RIKOSSEURAAMUSLAITOS YHDYSKUNTAPALVELUN JÄRJESTÄJÄNÄ

Kansainvälisen Kriminaalihuoltolaitoksen päämääränä on rikosten uusimisriskin vähentäminen, asianmukaisen rangaistusten takaaminen, sekä rikoksentekijöiden kuntouttaminen (Worrall & Hoy 2005, 93). Opinnäytetyön toimeksiantaja on Lahden yhdyskuntaseuraamustoimisto, joka kuuluu Rikosseuraamuslaitokseen. Rikosseuraamusalalla on vuoden 2011 alusta tapahtunut suuria organisaatiomuutoksia. Kriminaalihuoltolaitos, Rikosseuraamusvirasto ja Vankeinhoitolaitos yhdistyivät ja syntyi uusi valtion viranomainen, Rikosseuraamuslaitos. Sen tehtävänä on rangaistusten turvallinen toimeenpano siten, että ne sisältävät asiakasta yhteiskuntaan integroivia elementtejä (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Rikosseuraamuslaitos on jaettu kolmeen maantieteelliseen alueeseen, joista kullakin on aluetoimistoja, vankiloita ja yhdyskuntaseuraamustoimistoja (*KUVIO 1*). Yhdyskuntaseuraamustoimistojen tehtävänä on muun muassa toimeenpanna yhdyskuntapalvelut ja valvoa niiden suorittamista. Yhdyskuntapalvelun organisointi sisältää soveltuvuusselvitysten tekemisen asiakkaan soveltuvuudesta yhdyskuntapalveluun sekä rangaistuksen toimeenpanon ja valvonnan yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen jälkeen. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen tehtävänä on myös tukea asiakkaan elämänhallintaa ja edistää uusintarikollisuuden ehkäisyä (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

KUVIO 1 Rise 2011

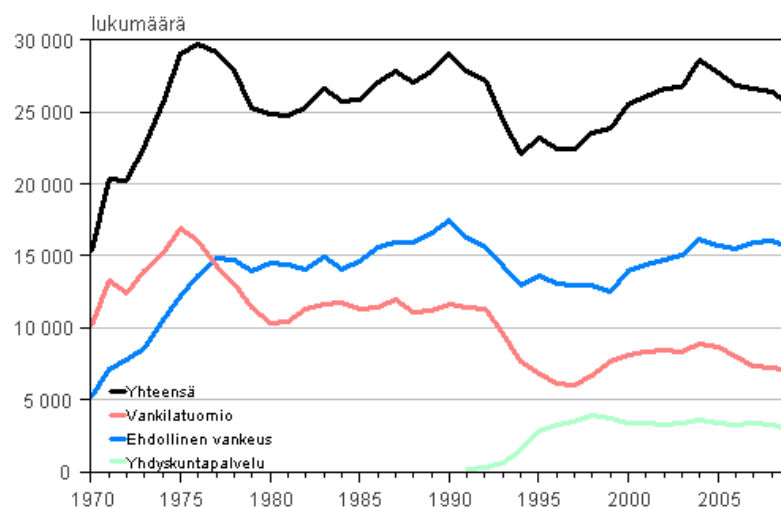
3 YHDYSKUNTAPALVELU RANGAISTUSMUOTONA

3.1 Yhdyskuntapalvelu

Yhdyskuntapalvelu on rangaistusmuoto, jota voidaan käyttää yli 16-vuotiaan henkilön kohdalla vankilaan joutumisen sijasta. Yhdyskuntapalvelu suoritetaan yleishyödyllisenä ja palkattomana työnä Kriminaalihuoltolaitoksen (Suomessa nykyisin Rikosseuraamuslaitoksen) valvonnan alaisena (The Howard League for Penal Reform 1999, 3). Yhdyskuntapalveluun voidaan tuomita vankeusrangaistuksen sijasta tai esimerkiksi ehdollisen vankeuden lisärangaistuksena (Rikosseuraamuslaitos 2010). Yhdyskuntapalvelun suorittajat eivät voi tehdä palvelua paikassa, johon muutoin voitaisiin palkata toinen henkilö. Palvelu suoritetaan paikassa, joka vastaa yhteiskunnan sen hetkisiin tarpeisiin. (The Howard League for Penal Reform 1999, 8.)

Yhdyskuntapalvelu on selkeästi vähiten käytetty rangaistusmuoto, kuten kuviosta (KUVIO 2) voi nähdä. Siitä huolimatta kuviosta voi päätellä, että yhdyskuntapalvelun käyttöönoton jälkeen vankilatuomiot ovat vähentyneet. Rangaistusten käyttömäärät ovat yhteydessä tehtyihin rikoksiin ja niiden vakavuuteen ja siitä riippuen saatavan rangaistuksen laatuun.

Yhdyskuntapalvelun käyttömäärät vuosina 1970–2005

KUVIO 2 Tilastokeskus 2011

Opinnäytetyössä puhutaan yhdyskuntaseuraamustyöstä. Sillä tarkoitetaan muiden kuin vankilassa rangaistustaan suorittavien kanssa tehtävää työtä. Näitä rangaistusmuotoja ovat ehdollinen vapausrangaistus, nuorisorangaistus sekä yhdyskuntapalvelu. Yhdyskuntaseuraamustyöhön kuuluu asiakkaan tukeminen yhdyskuntapalvelusta suoriutumisessa tuen ja kontrollin keinoin. (Rise 2011).

3.1.1 Yhdyskuntapalveluun tuomitseminen ja toimeenpano

Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisessa voidaan erottaa kolme vaihetta: soveltuvuus selvitys, tuomitseminen ja tuomion täytäntöönpano (Lappi-Seppälä 2000, 194.) Yhdyskuntaseuraamustoimistot vastaavat soveltuvuus selvityksistä ja rangaistuksen toimeenpanosta.

Soveltuvuus selvitys. Syyttäjä pyytää yhdyskuntaseuraamus toimistoilta soveltuvuus selvitystä jokaisesta tuomitusta, joka rangaistuksen arvioitun pituuden ja rikoslajin mukaan voidaan tuomita yhdyskuntapalveluun (Rautiainen 2008, 30). Soveltuvuus selvityksessä arvioidaan asiakkaan kykyä, edellytyksiä ja motivaatiota yhdyskuntapalvelun suorittamiseen (Rikosseuraamus laitos 2010.) Asiakkaan soveltuvuuden toteaminen vaatii työntekijältä harkintaa ja tulkinnan varaisuutta.

Rautiaisen mukaan edellytyksiä sovelutuvuus selvitykseen voidaan jakaa muodollisiin ja aineellisiin edellytyksiin. Muodollisilla edellytyksillä tarkoitetaan rangaistuksen lajia ja ankaruutta, tuomitun soveltuvuutta sekä suostumusta yhdyskuntapalveluun. Aineellisilla edellytyksillä tarkoitetaan asiakkaan menneisyyttä koskevia seikkoja, esimerkiksi rikoshistoriaa (Rautiainen 2008, 31). Asiakasta haastatellaan ja hänen elämäntilannettaan, päihteiden käyttöä, sosiaalisia sidoksia ja asunto- ja työtilannetta sekä motivaatiota yhdyskuntapalvelun suorittamiseen kartoitetaan. Asiakkaalta pyydetään kirjallinen suostumus yhdyskuntapalveluun (Rikosseuraamus laitos 2010.) Kirjallinen suostumus on tärkeä palvelumotivaation, palvelun onnistumisen ja palvelupaikan saamisen kannalta. Lisäksi suostumuksen takana ovat Suomea kansainvälisesti sitovat säädökset, joiden mukaan ketään ei saa pakottaa pakkotyöhön (Rautiainen 2008, 31.) Soveltuvuus selvityksen yhteydessä tehdään myös palveluohjausta, mikä tarkoittaa eri palvelujen kokoamista

asiakkaan tueksi. Palveluohjauksella lievitetään palvelujen hajanaisuuden tuomia ongelmia asiakkaalle (Rautiainen 2008, 30). Kartoituksen jälkeen yhdyskuntaseuraamustoimistossa tehdään lausunto asiakkaan arvioidusta soveltuvuudesta yhdyskuntapalveluun. Jos lausunto on kielteinen, yhdyskuntapalveluun ei yleensä tuomita (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Toimeenpano. Yhdyskuntaseuraamustoimistot organisoivat ja valvovat yhdyskuntapalvelujen toimeenpanoa. Toimeenpanoa varten laaditaan palvelusuunnitelma, joka sisältää palvelun tarkat aikataulut ja palveluehdot. Tuomittu sitoutuu allekirjoituksellaan noudattamaan palveluehtoja ja yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijät valvovat niiden toteutumista (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Yhdyskuntapalvelun palveluehtoja on noudatettava tarkasti. Laki yhdyskuntapalvelusta (641/2010, 7 §) velvoittaa yhdyskuntapalvelun suorittajaa monin tavoin. Asiakkaan on ensinnäkin osallistuttava toimeenpanosuunnitelman laatimiseen. Hänen on noudatettava palvelusuunnitelmaa ja palvelun aikataulua sekä suoritettava hänelle annetut palvelutehtävät. Asiakkaan on myös osallistuttava palvelun täytäntöönpanon vaatimiin tilaisuuksiin, kuten esimerkiksi ennen palvelun alkamista tapahtuvaan tapaamiseen palvelupaikalla. Asiakkaan on lain mukaan käytäyttyävä asiallisesti palvelupaikan henkilökuntaa, asiakkaita ja muita henkilöitä kohtaan. Sama koskee myös palvelun täytäntöönpanon vaatimia tilaisuuksia. Asiakkaan tulee ilmoittaa Rikosseuraamuslaitokselle palveluun saapumisen esteestä ja sen syystä. Hänen on esitettävä vaadittaessa poissaolosta asianmukainen selvitys tai todistus toimeenpanosuunnitelman määräämällä tavalla. Hänen on toimitettava Rikosseuraamuslaitokselle lääkärin todistus, jos on syytä epäillä hänen terveydentilansa olevan este palvelun suorittamiselle. Lisäksi asiakkaan tulee pidättäytyä käyttämästä huumausaineita palvelun alkamisen jälkeen, mikä tarkoittaa ajankohtaa, jolloin tuomittu on saanut palvelusuunnitelman tiedokseen. Asiakas ei saa olla päihtynyt palvelupaikalla, eikä palvelun toimeenpanon vaatimissa tilaisuuksissa. Jos asiakkaan epäillään olevan päihtynyt, hänen on vaadittaessa annettava sylki- tai virtsanäyte.

Jos asiakas rikkoo palvelun ehtoja, hän saa kirjallisen tai suullisen varoituksen. Yhden kirjallisen varoituksen jälkeen palvelu tavallisesti keskeytetään ja oikeus voi muuttaa sen takaisin vankeudeksi (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Yhdyskuntapalvelun työtehtävät määräytyvät sen mukaan, missä toimipaikassa palvelu suoritetaan. Usein tehtävät liittyvät kiinteistönhuoltoon tai siivoustehtäviin. Toimipaikan määrää Rikosseuraamuslaitos, mutta paikan valinnassa huomioidaan asiakkaan toiveet ja tarpeet (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Yhdyskuntapalveluun on tuomittu noin 35 % enintään 8 kk:n mittaisista vankeusrangaistuksista ja niistä 80 prosenttia on suoritettu loppuun asti (Rikosseuraamuslaitos 2010.) Tämä voidaan nähdä osoituksena siitä, että yhdyskuntapalvelu on melko vaativa rangaistus ja suhteellisen pieni osuus asiakkaista soveltuu yhdyskuntapalveluun. Suurimpia ongelmia palvelusta suoriutumisessa ovat olleet aikataulujen noudattaminen ja se, että yhdyskuntapalvelua suoritettaessa ei saa olla päihtynyt. Vuoden 2011 alusta laki velvoittaa asiakasta olemaan kokonaan käyttämättä huumeita palvelun alkamisen jälkeen, kun ennen päihitteettömyyttä vaadittiin vain palvelua suoritettaessa. Myös päihteiden käytön valvontaa on tehostettu. Tämä saattaa osaltaan vaikeuttaa joidenkin asiakkaiden suoriutumista yhdyskuntapalvelusta.

Yhdyskuntapalvelussa yksi tunti palvelua vastaa yhtä vuorokautta vankilassa. Työpalvelun tunnit jaetaan siten, että rangaistuksen kesto tulee olemaan yhtä pitkä kuin vankilassaolo aika olisi, mikä usein tarkoittaa yhtä tai kahta noin nelituntista päivää viikossa (Rikosseuraamuslaitos 2010). Jos asiakas tuomittaisiin vankilaan ja hän olisi siellä ensimmäistä kertaa, hänen tuomionsa luultavasti puolittuisi, joten yhdyskuntapalvelu on usein kestoaltaan pidempiaikainen kuin vankeusrangaistus olisi.

3.1.2 Yhdyskuntapalvelu ja muut rangaistukset

Erilaisia rangaistuksia on luokiteltu sen mukaan, mihin ihmisen etuisuuteen ne kohdistuvat. Niitä voidaan jakaa varallisuuteen tai vapauteen kohdistuviksi, kun-

niaan kohdistuviksi (häpeärangaistus), tai henkeen ja terveyteen kohdistuviksi rangaistuksiksi (ruumiinrangaistus ja kuolemanrangaistus). Suomen rikoslaki tuntee näistä vain vapautteen ja varallisuuteen kohdistuvat rangaistukset (Lappi-Seppälä 2000, 3.)

Suomessa jaottelua on tehty sen mukaan, missä toimintaympäristössä rangaistus suoritetaan. Suomessa on eroteltu laitusrangaistukset ja avorangaistukset. Avorangaistus tarkoittaa kaikkia niitä rangaistuksia, jotka toteutetaan muualla kuin vankiloissa ja niitä ovat esimerkiksi ehdollinen rangaistus ja sakko. Lisäksi Suomen rikosjärjestelmään on tullut mukaan yhdyskuntaseuraamukset. Yhdyskuntaseuraamusrangaistusten perusajatus on siinä, että ne suoritetaan yhteiskunnassa sen jäsenenä. Tuomittua ei eristetä yhteiskunnasta, vaan pikemminkin pyritään kiinnittämään yhteiskuntaan. Suomessa yhdyskuntaseuraamuksia ovat yhdyskuntapalvelun lisäksi ehdollinen vapausrangaistus sekä nuorisorangaistus (Lappi-Seppälä 2000, 3.)

Yhdyskuntapalvelu toimii enintään 8 kuukauden mittaisen vankeusrangaistuksen vaihtoehtona. Yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita vähintään 20, enintään 200 tuntia. Tämä määrittää sitä minkälaisista rikoksista tuomitaan yhdyskuntapalveluun. Lähes puolet yhdyskuntapalveluun asiakkaista ovat saaneet rangaistuksensa rattijuopumuksesta (HE 3/2009, 6). Muita tyypillisiä rikoksia, joista voidaan tuomita yhdyskuntapalveluun, ovat esimerkiksi omaisuusrikokset ja pahoinpitelyt. Vakavammista väkivaltarikoksista ja seksuaalirikoksista tuomitaan harvoin yhdyskuntapalveluun, koska ne ovat vakavampia rikoksia ja vaativat pidempiaikaisia vankeusrangaistuksia. Joskus voidaan esimerkiksi seksuaalirikoksesta tuomita vankeusrangaistuksen lisäksi yhdyskuntapalvelua (Rikosseuraamusvirasto 2008, 15.)

Rangaistusjärjestelmässä yhdyskuntapalvelu sijoittuu sakon ja vankeusrangaistuksen välimaastoon (Oikeusministeriö 2007, 22.) On vaikea määritellä, onko yhdyskuntapalvelu vankeusrangaistusta lievempi vai ankarampi rangaistus. Yhdyskuntapalvelun etuihin suhteessa vankeusrangaistukseen kuuluvat sen yhteiskuntaan integroivat ominaisuudet. Toisaalta yhdyskuntapalvelu on myös koettu vaativaksi rangaistukseksi. Usein voikin käydä niin, että kaikkein heikoimmassa asemassa

olevat eivät sovellu yhdyskuntapalveluun, esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmien vuoksi.

Suomen rikosseuraamusjärjestelmä on melko yksinkertainen. Pääasiallisia rangaistusmuotoja on neljä: sakko, ehdollinen vapausrangaistus, yhdyskuntapalvelu ja vankeus. Lisäksi nuorille rikoksentekijöille voidaan määrätä nuorisorangaistus (Lappi-Seppälä 2009.) Seuraavassa taulukossa (*KUVIO 3*) eritellään rangaistuksia ja tyypillisimpiä rikoksia, joista niihin tuomitaan. Kuviosta voi hahmottaa, mihin yhdyskuntapalvelu sijoittuu rikosseuraamusjärjestelmässä.

. Rangaistusten erittelyä rikoslajityypeittäin

Rangaistus	Tyypillisimmät rikokset
Sakko	Lievä pahoinpitely, varkaus, kavallus, veropetos, rattijuopumus, liikenne rikokset, huumausainerikokset
Ehdollinen vapausrangaistus	Pahoinpitely, lievä seksuaalirikos, varkaus, törkeä kavallus, ryöstö, törkeä veropetos, törkeä rattijuopumus, törkeät liikenne rikokset, huumausainerikokset
Yhdyskuntapalvelu	Varkaus, pahoinpitely, liikenne rikokset, huumausainerikokset, laiton uhkaus, kirjanpitorikos, petos, törkeä veropetos, rikokset virkamiestä ja oikeudenkäyttöä vastaan, alkoholin laiton valmistus, lievät seksuaalirikokset kuten seksuaalirikoksen yritys
Vankeus	Törkeä rattijuopumus, törkeä pahoinpitely, törkeä huumausainerikos, törkeä seksuaalirikos, tapon yritys, tappo

KUVIO 3 (Keinänen 2008, 107-108; Tilastokeskus 2008; Lappi-Seppälä 2001)

:

3.1.3 Yhdyskuntapalvelu yhteiskuntaan integroivana rangaistuksena

Yhdyskuntapalvelun avulla voidaan saada aikaan positiivisia muutoksia niin yhteiskunnassa kuin rikoksentekijässään. Monien ihmisten elämänlaatu on parantunut yhdyskuntapalvelun ansiosta. Rikoksentekijälle ymmärrys oman työvoiman arvosta voi muuttaa hänen käsitystään itsestään ja yhteisöstään (The Howard League for Penal Reform, 9.)

Yhdyskuntapalvelu aloitettiin kokeiluina Suomessa vuonna 1991. Kun yhdyskuntapalvelu otettiin käyttöön koko Suomessa vuonna 1997, sen päätavoitteena oli vankilan haittojen vähentäminen ja pyrkimys kiinnittää tuomittua yhteiskuntaan tai ainakin estää hänen kiinnittymistään rikolliseen alakulttuuriin (Lappi-Seppälä 2000, 194.) Saman tavoitteen voidaan edelleen nähdä Rikosseuraamuslaitoksen tärkeimpänä tavoitteena. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on järjestää rangaistusten turvallinen toimeenpano siten, että ne sisältävät asiakasta yhteiskuntaan integroivia elementtejä (Rikosseuraamuslaitos 2010).

Ammattilaiset ovat kokeneet yhdyskuntapalvelun vaativaksi rangaistukseksi asiakkaille. Vaativuutta palvelun suorittamiseen voi tuoda se, että yhdyskuntapalvelun suorittajan on oltava tiiviissä, pitkäkestoisessa ja tarkoin säännöin raamitetussa suhteessa palvelun ajan. Lisäksi palvelun suorittajan on kyettävä olemaan ilman päihteitä palvelun aikana (Rautniemi 2009, 162–163).

Toisaalta juuri nämä samat tekijät voivat olla osaltaan tukemassa asiakkaan yhteiskuntaan integroitumista ja voivat tarjota mahdollisuuden pysähtymiseen ja oman elämäntilanteen miettimiseen. Rautniemen (2009, 163) tekemän tutkimuksen mukaan monet yhdyskuntapalveluun asiakkaista kokivat yhdyskuntapalvelun suorittamisen tukevan muutosprosessia, jossa he pyrkivät pääsemään eroon päihteistä ja rikollisesta elämäntavasta.

Rautniemi erittelee tutkimuksessaan myös muita yhdyskuntapalvelun hyötyjä asiakkaalle. Yhdyskuntapalvelun suorittaminen tuo elämään säännöllisyyttä. Palvelupaikka, jossa yhdyskuntapalvelu suoritetaan, tarjoaa usein erilaisia sosiaalisia

suhteita kuin ne, joissa päihteiden käyttö ja rikoksiin suuntautunut elämäntapa on muodostunut. Palvelun suorittaminen ja hyödyllisen työn tekeminen voi tuoda elämään mielekkyyttä ja voi parhaillaan antaa onnistumisen kokemuksia ja kokemuksen palvelun suorittajan tarpeellisuudesta. Myös päihteiden käyttöön on pakko viimeistään tässä vaiheessa kiinnittää huomiota ja miettiä mahdollisuuksia ja omaa motivaatiota päihteistä irtipääsemiseksi (Rautniemi 2009, 162–163).

Myös amerikkalainen tutkimus naisten kokemuksista yhdyskuntapalvelusta (The Howard League for Penal Reform 1999, 8) osoittaa yhdyskuntapalvelun yhteiskuntaan integroivia vaikutuksia. Sen mukaan yhdyskuntapalvelun suorittajan kokemus siitä, että hän voi olla yhteiskunnalle hyödyksi omalla työpanoksellaan, voi olla merkittävä vaikutus palvelusta suoriutumisen kannalta. Jos palvelun suorittaja saa arvostusta tekemänsä työn kautta, se parantaa hänen itsetuntoaan ja voi näin ollen lisätä hänen motivaatiotaan ja parantaa hänen kuntoutumismahdollisuuttaan.

Tavallisesti yhdyskuntapalvelun yhteiskuntaan integroivia piirteitä verrattuna vankilassa suoritettavaan rangaistukseen on perusteltu myös sillä, että palvelun suorittaja voi pitää yllä perhesuhteitaan, eikä hänen tarvitse luopua mahdollisesta asunnostaan, eikä työ- tai opiskelupaikastaan.

3.2 2011 vuoden alusta voimaantullut lakiuudistus

Vuoden 2011 alusta tuli voimaan yhdyskuntapalvelua koskeva lakiuudistus. Aikaisemmin yhdyskuntapalvelusta on saanut suorittaa 10 tuntia muuna toimintana kuin työpalveluna. Näitä toimintoja ovat olleet Rikosseuraamuslaitoksen kehittämät toimintaohjelmat, joiden tavoitteena on ollut rikosten uusimisriskin vähentäminen ja asiakkaiden elämänhallinnan tukeminen. Lakiuudistuksen seurauksena tämä tuntimäärä muuttui 30 tuntiin.

Vähintään puolet rangaistuksen kokonaistuntimäärästä on kuitenkin suoritettava palkattomalla työllä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että 30 tuntia muuta toimintaa voidaan sisällyttää rangaistukseen vain, jos rangaistuksen kokonaistuntimäärä on vähintään 60 tuntia. Kyseinen toiminta voisi olla esimerkiksi osallistu-

mista A-klinikan päihdehuollolliseen ohjelmaan tai käyttämällä muita A-klinikan tarjoamia palveluita, tai esimerkiksi toiminnalla, jolla pyritään lisäämään asiakkaan halua, kykyä ja muita edellytyksiä suorittaa yhdyskuntapalvelua (HE 3/2010, 10.) Toiminnan tarkoituksena on vähentää uusintarikollisuuden riskiä, lievittää päihdeongelmia ja lisätä asiakkaan edellytyksiä suorittaa yhdyskuntapalvelua (Rikosseuraamuslaitos 2011.)

3.3 Rikosseuraamuslaitoksen kehittämät toiminta-ohjelmat

Yhdyskuntaseuraamustyössä on tärkeää tukea asiakasta erilaisten toimintaohjelmien kautta, joissa voidaan korostaa monia elämään kuuluvia osa-alueita. Ohjelmat voivat sisältää esimerkiksi neuvontaa päihteistä, terveysasioista, vapaa-ajan mahdollisuuksista (esimerkiksi urheiluharrastukset) sekä henkilön käyttäytymiseen liittyvistä tekijöistä. Tavoitteena on saada palvelun suorittaja huomaamaan omassa käytöksessään sellaisia tekijöitä, joista voi olla haittaa muille ihmisille (Worrall & Hoy 2005, 140–141).

Rikosseuraamuslaitos on kehittänyt toimintaansa kansainvälisesti käytettyjä toimintaohjelmia, jotka tähtäävät asiakkaiden elämänhallinnan tukemiseen sekä rikosten uusimisriskin vähentämiseen (Kriminaalihuoltolaitos 2006.) Rikosseuraamusalalla nimi ohjelma viittaa siihen, että kyse ei ole terapiasta eikä vapaa-ajasta keskustelusta, vaan johonkin tiettyyn tarkoitukseen strukturoidusta ohjelmasta. Suomessa ensimmäiset kuntouttavat ohjelmat käynnistettiin 1990-luvulla (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 6). Toiminta-ohjelmat pyrkivät vaikuttamaan niihin käyttäytymisen ongelmiin, jotka edistävät rikollista elämäntapaa (Kriminaalihuoltolaitos 2006.) Rikosseuraamusalalla käytetään vain sellaisia toimintaohjelmia, joiden vaikuttavuus on pystytty osoittamaan tutkimustiedolla (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 31.) Toimintaohjelmia on liitetty osaksi yhdyskuntapalvelua ja jatkossa on todennäköistä, että niiden käyttö lisääntyy.

Lahden yhdyskuntaseuraamustoimistossa käytettäviä toiminta-ohjelmia ovat: Suuttumuksen hallinta – ohjelma, Liikenneturva – ohjelma sekä Viisi keskustelua muutoksesta – ohjelma. Kaksi ensimmäistä ohjelmaa pohjautuvat kognitiivis-

behavioraaliseen teoriaan ja niiden tarkoitus on vaikuttaa haitallisiin käyttäytymistapoihin sekä niitä edistäviin sisäisiin arvoihin ja asenteisiin. Uusia ajattelu- ja käyttäytymistapoja harjoitellaan käytännöllisten harjoitteiden avulla. Ohjelmiin valikoituvat asiakkaat sen mukaan, mistä rikoksista he ovat saaneet tuomionsa. Knuuti ja Vogt-Airaksinen (2010, 7) tähdentävät ohjelmien oikeaa kohdentamista. Heidän mukaansa ryhmämuotoisiin ohjelmiin valikoituminen tulisi perustua rikosten uusimisriskiin arvioon. Ohjelmiin tulisi valikoitua vain korkean uusimisriskin omaavat asiakkaat, sillä matalan uusimisriskin asiakkaalla uusimisriski voi jopa lisääntyä ohjelman myötä sosiaalisen oppimisen vaikutuksesta.

Liikenneturva – ohjelmaan ohjautuvat rattijuopumuksista tuomitut henkilöt (Kriminaalihuoltolaitos 2006.) Ohjelma on kehitetty yhteistyössä silloisen Kriminaalihuoltolaitoksen ja Liikenneturvan kanssa. Ohjelmassa käsitellään ennalta määriteltäviä teemoja keskustelujen, tehtävien ja erilaisten harjoitteiden avulla. Ohjelma jakautuu seitsemälle viikolle, joten sitä voidaan käyttää vain vähintään 50 tunnin mittaisissa yhdyskuntapalveluissa (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 22.)

Suuttumuksen hallinta – ohjelma otettiin Suomessa käyttöön vuonna 2000. Samantyyppisiä ohjelmia käytetään myös Tanskassa ja Norjassa. Ohjelmasta on olemassa myös yksilölliseen työskentelyyn kehitetty lyhyempi versio, jota käytetään erityisesti yhdyskuntaseuraamustyössä. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 14.) Suuttumuksen hallinta – ohjelma on tarkoitettu asiakkaille, joilla on vaikeuksia hallita suuttumusta ja käyttäytymistään suuttumistilanteissa. Ohjelma ei ole tarkoitettu väkivaltaa harkitusti käyttäville tai pitkän väkivaltataustan omaaville asiakkaille. (Rikosseuraamusvirasto 2008.) Ohjelman keskeisiä sisältöjä ovat suuttumuksen ja vihaisen käyttäytymisen tiedostaminen ja ymmärtäminen, vihaisen käyttäytymisen positiivisten ja negatiivisten seurauksien pohtiminen, suuttumuksen vaiheiden tunnistaminen ja vihaisten ajatusten hallinta. Keskeistä on myös suuttumuksen fyysisten tunnusmerkkien tiedostaminen, sellaisten tilanteiden ennakointi, jolloin asiakas tietää suuttuvansa, fyysisen suuttumuksen hallitseminen, suuttumusta aiheuttavien ajatusmallien tunnistaminen ja muuttaminen sekä jämää viestintä. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 14.)

Viisi keskustelua muutoksesta – ohjelma perustuu nimensä mukaisesti viiteen motivoivaan keskustelutapaamiseen. Ohjelma on tarkoitettu laajalle joukolle vankeiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaista (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 15.) Ohjelma perustuu motivoivaan haastatteluun ("Motinational Interviewing"), joka sai Suomessa läpimurtonsa vuonna 1991 ja jota on sen jälkeen tutkittu ja kehitetty jatkuvasti. Aluksi Motivoivaa haastattelua on käytetty lähinnä huume- tai alkoholiriippuvaisille henkilöille, mutta sitä on otettu käyttöön kaikenlaisen ongelmakäyttäytymisen yhteydessä, kuten rikollisuuden, tupakoinnin, epäterveellisen syömisen tai vähäisten liikuntatottumusten kohdalla. (Rikosseuraamuslaitos 2008, 13–15.) Muutokseen sitouttaminen ja muutokseen viittavien lausumien vahvistaminen ovat ohjelma pääsisältöjä. Knuuti ym. jakavat ohjelman periaatteita neljään osaan: 1. Voimistetaan vastakohtia (esimerkiksi asiakkaan nykyisen tilanteen ja tulevaisuuden vision suhteen) 2. Käsitellään vastarintaa 3. Vahvistetaan ja herätetään asiakkaan uskoa omiin kykyihinsä muutoksen aikaansaamiseksi 4. Osoitetaan empatiaa. Ohjelman sisältöön kuuluu runsaasti tehtäviä, joiden avulla mietitään motivaatiota muutokseen (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 15.)

Toiminta-ohjelmat ovat keino, jolla Rikossuraamuslaitos pyrkii vaikuttamaan rikosten uusimisriskiin. Niitä voidaan käyttää osana yhdyskuntapalvelua. Vuoden 2011 lakimuutoksen seurauksena toiminta-ohjelmien käyttö voidaan toteuttaa täysipainoisemmin ja asiakas voi osallistua useampaan toiminta-ohjelmaan yhdyskuntapalvelun aikana. (Rikosseuraamuslaitos 2011.) Muita uusintarikollisuuteen vaikuttavia toimintoja voisivat olla esimerkiksi yhdyskuntapalveluun liitettävät rikoskeskustelut. Uusia uusintarikollisuuteen vaikuttavia toimintoja kehiteltäessä on niiden tarkoituksenmukaisuus mitattava suhteessa jo olemassaoleviin toiminta-ohjelmiin. Myös niiden vaikuttavuus tulisi pystyä osoittamaan samoin kuin toiminta-ohjelmien (Rikosseuraamuslaitos 2011.)

3.4 Tuki ja kontrolli yhdyskuntaseuraamustyössä

Martti Laine on määritellyt kuntoutuksen käsitettä rankaisun yhteydessä. Hänen mukaansa kuntoutus tarkoittaa kaikkia niitä keinoja, jotka pyrkivät vaikuttamaan

rangaistuksen aikana yksilöön siten, että rikoksen uusimisriski vähenisi ja että yksilön mahdollisuudet elää yhteiskunnan hyödyllisenä kansalaisena lisääntyisivät. (Laine 2007, 264). Usein on ajateltu, että rankaisun lähtökohtana on ollut ajatus rangaistuksen toimimisena kostona tai pelotteena. Tällainen rangaistusajattelu onkin ollut vallalla 1700-luvulla ja jossakin määrin vielä 1800-luvun alussa, jolloin rangaistuksista tehtiin kammottavia kidutusnäytelmiä pelotteeksi kansalle (ks. esim. Foucoult 1975, 7 – 13.) Historia kuitenkin osoittaa, että jo 1500-luvulla perustetuissa vankilan esiasteissa, työtaloissa, on ollut nähtävissä auttamisen ja hoidon elementtejä. 1800-luvulla kehiteltiin monia menetelmiä yksittäisten rikoksen tekijöihin vaikuttamiseksi ja viimeistään silloin heräsi vieläkin vireillä oleva keskustelu siitä, onko mahdollista yhdistää kuntouttavat ja kontrolloivat toiminnot toisiinsa. Vasta 1900-luvulla vankien ja rikollisten kuntoutusajattelu puhkesi täyteen kukkaansa. (Laine 2007, 264).

Yhdyskuntaseuraamustyötä, johon yhdyskuntapalvelu sisältyy, on määritelty rangaistuskäytännöksi, jolle on luonteenomaista tuen ja valvonnan yhdistäminen (Kriminaalihuoltolaitos 2006, 10). Niin sanotussa hyvinvointivaltiollisessa rangaistusajattelussa lähtökohtana on, että rankaisun lisäksi rangaistuksilla pyritään vaikuttamaan rikollisen käyttäytymisen takana oleviin yksilöllisiin ja sosiaalisiin tekijöihin siten, että tavoitteena on rikoksettomaan elämäntapaan kiinnittyminen. Rangaistuksiin liittyvä kontrolli ja valvonta ei ole vastakkaista yhdyskuntaseuraamustyöhön kuuluville kuntouttaville ja tukeville toimille. Tiukat säännöt ja pakotteet voivat olla jopa hyödyksi niille, joilla on ongelmia elämänhallinnan taidoissa. Pakko voi luoda toissijaisen motivaation osallistua hoito- ja kuntoutustoimenpiteisiin. Kuntouttavien toimenpiteiden myötä se voi kuitenkin muuttua ensisijaiseksi motivaatioksi (Kriminaalihuoltolaitos 2006, 12 – 14).

Yhdyskuntapalvelun kokeminen liian rangaistuksellisenä tai leimaavana voi vaikuttaa kielteisesti asiakkaan pyrkimyksiin päästä eroon päihteistä ja rikollisesta elämäntavasta. Janne Kivivuoren ja Henrik Linderborgin (2009) tekemässä tutkimuksessa ilmeni, että yhdyskuntapalvelun onnistunut suorittaminen vaikuttaa merkittävästi siihen, millaiseksi asiakkaan suhde epäsosiaaliseen ja rikolliseen elämäntapaan muodostuu. Palvelun onnistumisessa tärkeitä tekijöitä ovat palvelutehtävien laatu ja palvelupaikalla muodostuvien sosiaalisten suhteiden laatu. Tär-

keä tekijä palvelun onnistumisen kannalta on myös rikosseuraamustyöntekijän kanssa syntyvä vuorovaikutus sekä ammatillisessa suhteessa saatava tuki ja ohjaus (Kivivuori & Linderborg 2009, 119–120). Tähän suhteeseen liittyy myös oleellisesti kysymys vallasta. Rikosseuraamustyöntekijä on viranomainen. Hän samalla kertoo sekä kontrolloi, että pyrkii auttamaan asiakasta. Tämä tuo osaltaan jännitteitä asiakassuhteeseen ja kysymyksen siitä, ymmärtääkö asiakas kontrollin ja auttamisen suhteen (Juhila 2008, 110).

Yhdyskuntapalvelussa sekä tuen, että kontrollin elementit ovat läsnä jo siinä vaiheessa, kun yhdyskuntaseuraamustoimistossa laaditaan soveltuvuusselvitystä. Soveltuvuusselvitys voidaan nähdä sosiaalityön prosessin vaiheena, jossa asiakkaan lähtötilannetta arvioidaan ja tulevan työskentelyn aineksia kasataan (Juhila 2008, 23 – 24.) Samalla soveltuvuusselvityksellä myös kontrolloidaan sitä, pysyykö asiakas suoriutumaan annetuista aikatauluista ja tulemaan tapaamisiin ilman, että on minkään päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen.

Yhdyskuntapalvelun kehityssuuntaus näyttäisi olevan, että yhdyskuntapalvelujen sisällöistä on tulossa yhä monipuolisempia. Rankaisevuuden ja kuntoutuksen elementit lisääntyvät yhdyskuntapalvelussa (Rikosseuraamuslaitos 2006, 12). Näyttää siltä, että erityisesti rankaisevuutta ja valvontaa on alettu painottaa eri maissa ja myös Suomessa. Yhdyskuntapalveluun liittyviä ehtoja on tiukennettu samaan aikaan, kun ehtojen rikkomisesta seuraavia rangaistuksia on kiristetty. Alkoholin ja huumeiden käytön valvontaa on myös tehostettu ja teknologia on kovaa vauhtia tulossa käyttöön tehostamaan rangaistusten valvontaa (Rikosseuraamuslaitos 2006, 36–37).

3.4.1 Sosiaalityön orientaatio yhdyskuntaseuraamustyössä

Sosiaalityölle tyypillinen tukemis- ja auttamistyö on koettu edelleen tärkeäksi yhdyskuntaseuraamustyössä. Sosiaalityön tehtävä kontrolliorganisaatiossa liittyy tavoitteeseen, jolla pyritään uusintarikollisuuden vähentämiseen ja rikollisuutta tuottavan syrjäytymisen katkaisemiseen. Tehtävä liittyy myös sosiaalityön arvoihin, joihin kuuluu ajatus jokaisen ihmisen mahdollisuudesta muuttua ja kasvaa

(Juhila 2008, 31.) Sosiaalityön menetelmiä käytetään asiakkaan kanssa, kun hänen elämäntilanteeseensa paneudutaan ja häntä rohkaistaan ja motivoidaan löytämään itsestään resursseja muutokseen. (Kriminaalihuoltolaitos 2006, 14). Myös palveluohjaus on tärkeä osa rikosseuraamusasiakkaiden kanssa tehtävää työtä. Palvelut ovat koko ajan muuttumassa yhä moninaisemmiksi ja ”palveluviidakosta” on vaikea löytää itselle sopivia palveluja. Palveluohjauksen tehtävänä on antaa asiakkaille neuvontaa palveluista ja ohjata asiakkaita hakemaan niitä. (Juhila 2008, 14 – 15, 24 - 25).

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa työskentelevät rikosseuraamustyöntekijät ovat sosiaalityöhön orientoituneita. Keskeinen osa yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävää työtä on yksilöllinen vuorovaikutus asiakkaan kanssa. Pelkkä yhdyskuntaseuraamustyön tekninen suorittaminen ei riitä, vaan tarvitaan sosiaalityön keinoja ja asiakkaan motivoimiseksi ja sitouttamiseksi muutosprosessiin. Myös siihen, että asiakas ja hänen elämäntilanteensa nähtäisiin kokonaisvaltaisesti, tarvitaan sosiaalityön osaamista. (Kriminaalihuoltolaitos 2006, 15.)

Sosiaalityö yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden kanssa sisältää hyvin samanlaisia elementtejä kuin sosiaalityö yleensäkin. Juhila (2008, 20) on eritellyt tilanteita, joihin sosiaalityö yleisesti kohdistuu. Ne ovat hyvin samansuuntaisia kuin työ, jota tehdään myös rikoksenteekijöiden kanssa. Rikosseuraamustyöntekijä voi auttaa asiakasta ensisijaisten etuuksien, kuten työttömyysturvan tai toimeentulotuen hakemisessa tai asioinnissa Kelan ja sosiaalitoimiston kanssa. Asiakasta voidaan auttaa asunnon etsimisessä tai ohjata asunnottomille tarkoitettuihin palveluihin. Akuuttien kriisien kohdatessa asiakasta pyritään tukemaan ja auttamaan eteenpäin. Yhdyskuntapalvelun asiakkailta voi olla hukassa arkielämän taidot ja niiden hallinta, jolloin häntä pyritään tukemaan ja ohjaamaan niissä, kuten esimerkiksi rahankäytössä, taloudenpidossa tai siivouksessa, ruoanlaitossa ja pyykinpesussa. Ohjaus on tällöin pääasiassa neuvontaa ja ohjeistusta, ei niinkään käytännön harjoittelua.

Päihdeongelmissa tukeminen on hyvin keskeinen osa työssä yhdyskuntapalvelun asiakkaiden kanssa. Päihdeongelmissa tukemisessa käytetään apuna A-klinikkaa ja muita päihdepalveluja. Motivaation herättäminen uusien mahdollisuuksien nä-

kemiseksi ja niiden etsimisessä on tärkeä osa työskentelyä. Asiakkaan voima-
varaistaminen on myös tärkeää. Se tarkoittaa asiakkaan vahvuuksien esiin nosta-
mista ja sitä, että asiakas löytäisi itsestään voimavaroja, kykyä ja halua muutok-
seen. Monilla yhdyskuntapalvelun asiakkailla voi olla vaikeuksia luottaa omin
kykyihinsä ja heidän kohdallaan on erityisen tärkeää kannustaa ja tukea asiakkaan
itsetuntoa.

Erityiseksi sosiaalityön menetelmäksi on viime vuosina nostettu kuntoutuksen
käsite. Sillä tarkoitetaan sosiaalista kuntoutusta, jolla pyritään ratkaisemaan muun
muassa syrjäytymisen ja elämänhallinnan vaikeuksia. Sosiaalisella kuntoutuksella
tähdätään omaehtoisen selviytymisen tukemiseen, hyvän elämänlaadun ja elä-
mänhallinnan palauttamiseen ja ylläpitämiseen, asiakkaiden myönteisten elämän-
valintojen sekä täysivaltaisen kansalaisuuden tukemiseen. Sosiaalinen kuntoutus
tähtää ennen kaikkea muutokseen (Juhila 2008, 23). Muutokseen pyrkiminen voi-
daan nähdä myös keskeisenä sisältönä työssä yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden
parissa. Aikuissosiaalityön kentiltä nousevat yhdyskuntaseuraamutyössä esiin
erityisesti työ päihderiippuvaisuuden, asunnottomuuden ja mielenterveysongelmi-
en kanssa.

3.5 Yhdyskuntapalvelun asiakkaiden elämänhallinta

Elämänhallintaa on käsitteenä määritelty monin eri tavoin eri yhteyksissä, eikä sen
tulkinta ole mitenkään yksiselitteistä (ks. esim. Koskisuus 2004, 13 – 16, Keltikan-
gas-Järvinen 2008, 250 – 257.) Tässä pyritään avaamaan elämänhallinnan käsitet-
tä siten, mitä sillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa ja mitä elämänhallinnalla tar-
koitetaan erityisesti työssä yhdyskuntapalveluasiakkaiden kanssa.

Elämänhallintaa voidaan ajatella ulkoisena tai sisäisenä elämänhallintana. Elä-
mänhallintaan liittyy ihmisen toimintakyky oman elämänsä arjessa, itsenäisyys
omien päätösten ja valintojen tekemisessä, sekä osallisuus ympäröivästä yhteisös-
tä ja yhteiskunnasta. (Koskisuus 2004, 14 – 16). Päivi Rissanen toteaa, että kun
elämän reunaehdot ovat kunnossa, voi yksilö tehdä omia valintojaan niiden sisällä
(Rissanen 2007, 88.) Ulkoisessa elämänhallinnassa yhdyskuntapalvelun asiak-

kailla perusasioita ovat asunto, työ tai koulutus, toimeentulo, päihteiden käyttö sekä sosiaalinen ja taloudellinen tilanne. Rikosseuraamustyössä elämänhallintaa tarkastellaan usein rikosten uusimisriskin näkökulmasta, elämäntilannetta ja uusimisriskiä peilataan toisiinsa.

Erityisesti päihdeongelmista kärsivillä asiakkailla on monia vaikeuksia omassa elämänhallinnassaan. Päihteiden ongelmakäyttö aiheuttaa asiakkaassa usein syyllisyyden tunteita. Syyllisyyden tuntemus omasta tilanteestaan on kokonaisvaltaista, koska myös ympärillä olevien ihmisten suhtautuminen runsaaseen päihteidenkäyttöön on usein kielteinen. Päihteidenkäyttäjät voivat vieraantua perheestään ja ystävistään, mikä lisää ympäristöstä aiheutuvan häpeän määrää (Holmberg 2010, 55-56.)

Yksilön elämänhallinnan taitoihin vaikuttavat ihmisen sisäiset uskomukset ja tunteet siitä, miten ja missä määrin ihminen pystyy vaikuttamaan omaan elämäänsä. (Koskisuus 2004, 14.) Keltikangas-Järvinen korostaa, että elämänhallinta muodostuu siitä, kuinka paljon ihminen kantaa vastuuta omasta elämästään ja omista tekemisistään. Jos ihmisellä on korkea elämänhallinta, hänelle ei vain tapahdu asioita, vaan hän pystyy itse vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun. Tosin tässä on huomioitava se, että elämässä on myös asioita ja olosuhteita, joihin ihminen ei voi itse vaikuttaa. (Keltikangas-Järvinen 2008, 255 – 257.)

Sisäiseen elämänhallintaan liittyviin asioihin rikosseuraamustyössä voidaan nähdä kuuluvan esimerkiksi ne kognitiiviset taidot, joilla ihminen pystyy riittävällä tasolla hallitsemaan käyttäytymistään. Näitä taitoja harjoitellaan Rikosseuraamuslaitoksen kehittämissä toimintaohjelmissa, joissa perehdytään käytännöllisiin elämänhallinnan taitoihin, kuten liikennekäyttäytymiseen tai suuttumuksen hallintaan. Myös itsetunto ja itseä luottaminen voivat liittyä sisäiseen elämänhallintaan. Omiin kykyihin luottaminen onkin usein vaikeaa yhdyskuntapalvelun asiakkaalle, joka on joutunut valtion toimenpiteiden kohteiksi, ja jolla saattaa olla useita rangaistuksia takanaan. (Rikosseuraamuslaitos 2008).

Motivaatio on tärkeä edellytys yhdyskuntapalvelun asiakkaalle. Motivaatio tai sen puute ratkaisee usein sen, miten asiakas pystyy rakentamaan elämänsä hallintansa.

Motivaatio lähtee ihmisen sisäisistä arvoista ja asenteista. Motivoiva haastattelu on työmuoto, jota käytetään juuri näihin sisäisiin arvoihin ja asenteisiin vaikuttamiseksi. Motivoivaa haastattelua käytetään työssä yhdyskuntapalvelun asiakkaiden kanssa jatkuvasti ja kuten aikaisemmin on tullut esiin, yksi Rikosseuraamuslaitoksen toimintaohjelmista on kehitetty Motivoivan haastattelun periaatteilla.

Se, että yksilö pystyy liittymään yhteiskunnan toimintaan sen täysivaltaisena jäsenenä, voidaan nähdä osoituksena elämänhallinnasta. Asiakkaan integroiminen yhteiskuntaan voidaankin nähdä rikosseuraamustyön tärkeimpänä tavoitteena. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Tässä tutkimuksessa elämänhallinnan käsitteellä tarkoitetaan asiakkaan yleistä elämäntilannetta, johon liittyy asunto, työ, koulutus, sosiaaliset suhteet, päihteiden käyttö ja terveydentila. Myös asiakkaan oma suhtautuminen, asenteet ja motivaatio oman elämäntilanteen ja sen muuttamisen suhteen ovat tärkeitä.

3.5.1 Asiakaskunnan profilointia

Rikosseuraamuslaitos on jaettu kolmeen maantieteelliseen täytäntöönpanoalueeseen. Näistä yhden alueen työntekijät, Itäisen ja pohjoisen alueen kriminaalihuoltotyöntekijät, tekivät keväällä 2005 asiakkaistaan seuraamuskohtaiset profiilit. Niistä ilmeni, että yhdyskuntapalvelun asiakkaat jakautuvat profiililtaan nuorempiin asiakkaisiin (25–30-vuotiaat) sekä vanhempiin asiakkaisiin (40–50-vuotiaat). Yhteistä näille profileille oli se, että monella heistä oli samanaikaisesti useita sosiaalisia ongelmia. Suurin osa yhdyskuntapalvelun asiakkaista on miehiä. (Rikosseuraamusvirasto 2006, 13).

Nuoremmalla asiakasprofiililla rikosura ja päihteiden käyttö on alkanut jo varhaisessa nuoruudessa. Useilla heistä ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta ja monella peruskoulukin on jäänyt kesken. Heillä ei tavallisesti ole myöskään kokemusta työelämästä. Vanhemmalla asiakasprofiililla ongelmat ovat sen sijaan alkaneet myöhäisemmässä vaiheessa. He ovat usein olleet pitkään työelämässä ja ovat ehittäneet olla naimisissakin. Tällä asiakasprofiililla rikosten ja muiden ongelmien

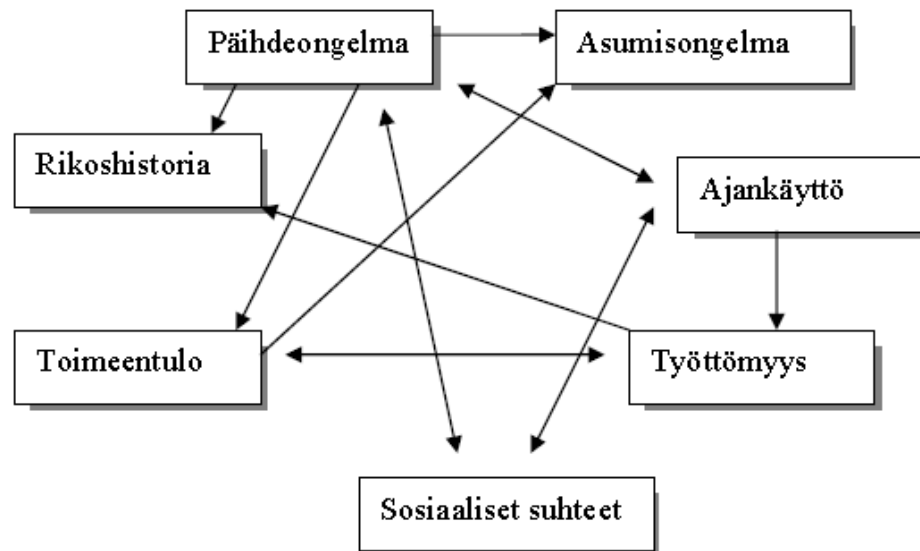
taustalla on usein myöhäisemmässä vaiheessa syntynyt päihdeongelma (Rikosseuraamusvirasto 2006. 13.)

4 ASIAKASTA TUKEVIEN TYÖMUOTOJEN LISÄÄNTYMINEN YHDYSKUNTAPALVELUN SISÄLLÖSSÄ

4.1 Yhdyskuntapalvelun asiakkaiden moniongelmaisuus

Suurella osalla yhdyskuntapalvelun asiakkaista on ongelmia elämän eri osa-alueilla, mihin päihteiden käytöllä näyttää olevan suurin vaikutus. Rikosseuraamustyöntekijöiden kertoman mukaan päihteet ovat usein sekä syy, että seuraus asiakkaiden elämänhallinnan ongelmiin. Päihteiden käytön takia ovat usein muutkin elämän osa-alueet, kuten asuminen tai työllistyminen heikoissa kantimissa, mikä puolestaan johtaa yhä suurempaan päihteiden käyttöön.

Myös Keinäsen (2008, 97) väitöskirjatutkimuksesta ilmenee, että yhden sosiaalisen ongelman olemassaolo lisää todennäköisyyttä siihen, että henkilöllä on myös muita sosiaalisia ongelmia. Tutkimuksessa selvitettiin, kohdistuvatko sosiaaliset ongelmat etenkin rikollisille ja mitkä sosiaaliset ongelmat näyttäisivät tilastollisesti olevan eniten keskenään yhteydessä (*KUVIO 4*). Tutkimuksesta saatujen tulosten mukaan erityisesti päihdeongelmilla on selkeä tilastollinen yhteys muihin sosiaalisiin ongelmiin sekä myös vaikeuksiin suorittaa yhdyskuntapalvelusta. Seuraavassa kuviossa jäsennetään sosiaalisten ongelmien riippuvuussuhteita.

KUVIO 4. Sosiaalisten ongelmien riippuvuussuhteet, Keinänen 2008

Kuviosta voi päätellä, miten ja missä suhteessa sosiaaliset ongelmat ovat yhteydessä toisiinsa. Päihdeongelmilla on vaikutus asumiseen, toimeentuloon ja rikoshistoriaan. Suurin osa rikoksista tehdään päihteiden vaikutuksen alaisena. Rikoshistorialla puolestaan on vaikutus työllistymiseen ja ajankäyttöön. Heikko toimeentulo vaikeuttaa asumistilannetta ja ajankäyttömahdollisuuksia.

Jo varhain aloitettu päihteiden käyttö vaikeuttaa usein esimerkiksi koulutukseen tai työhön hakeutumista. Yli puolella yhdyskuntapalvelun asiakkaista ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta lainkaan. Yhdyskuntaseuraamusasiakkailla on keskimäärin heikompi sosiaalinen ja taloudellinen tilanne kuin muulla väestöllä. Tämä koskee myös yhdyskuntapalvelun asiakkaita, vaikka heidän tilanteensa on keskimäärin parempi kuin muiden yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden, kuten esimerkiksi ehdollisesti vapautuvilla vangeilla. Noin viidesosa yhdyskuntapalvelun asiakkaista elää toimeentulotuen tai työmarkkinatuen varassa. Suurimmalla osalla yhdyskuntapalvelun asiakkaista on vakinainen asunto, mutta on myös niitä, jotka asuvat tilapäisasunnossa tai laitoksessa, tai joilla ei ole asuntoa lainkaan. (Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/2006, 13.)

Oikeusministeriön tekemässä verkkojulkaisussa pohditaan vankeuteen tai yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen edellytyksiä sopeutua yhteiskuntaan. Siitä ilme-

nee, että edellytykset sopeutua voivat olla usein varsin heikot, erityisesti vakavammista rikoksista tuomituilla. (On huomioitava, että yhdyskuntapalveluun tuomitaan yleensä niin sanotusti lievemmistä rikkomuksista, joten heidän kohdallaan tilanne voi olla keskimäärin parempi.) Myös tässä julkaisussa ilmenee, että huono sosiaalinen tilanne näyttäytyy esimerkiksi asumisen, koulutuksen, toimeentulon ja työn puutteina. Oman osansa muodostavat myös elämänhallinnan vaikeudet, jotka ilmenevät esimerkiksi päihteiden käyttämisessä, vuorovaikutus- ja asioimistaidoissa, arkipäivän askareista selviytymisessä sekä työkyvyssä. Ongelmat ja yhteiskunnasta selviytyminen näyttävät kasaantuvan, mitä pidempään rikollinen elämäntapa on jatkunut. (Oikeusministeriö 2001, 29.)

Keinäsen (2008) tutkimuksen pohjalta voidaan sanoa, että rikollisille suunnattujen toimenpide-ohjelmien tulisi määräytyä niin, että niillä voitaisiin vaikuttaa mahdollisimman moneen sosiaaliseen ongelmaan yhtäaikaaisesti, eikä keskittyä ainoastaan yhteen. Jos toimenpide-ohjelmien avulla keskitytään esimerkiksi ainoastaan työkyvyn parantamiseen, ohjelmalla ei välttämättä ole suurta vaikutusta yhdyskuntapalvelua suorittavan henkilön hyvinvointiin tai uusintarikollisuuteen. Tämän vuoksi olisi tärkeää vaikuttaa samanaikaisesti myös asiakkaan muihin mahdollisiin ongelmiin, kuten päihdeongelmaan tai asenteisiin. (Keinänen 2008, 97–98.)

On ilmeistä, että olisi tärkeää puuttua yhdyskuntapalveluun tuomittujen henkilöiden päihdeongelmiin. Se onkin ollut yksi syy siihen, miksi muun kuin työtoiminnan osuutta yhdyskuntapalvelusta on lisätty. Rikosseuraamuslaitos on tehnyt joitakin linjauksia sen suhteen, mitä päihdenongelmiin puuttuva toiminta voisi olla. Niiden mukaisesti päihdehuollollinen toiminta voidaan liittää osaksi yhdyskuntapalvelua silloin, kun päihteidenkäyttö ja retkahdukset uhkaavat asiakkaan palvelusta suoriutumista. Kyse voi olla yksittäisistä tai useammista tunteista, joilla tuetaan yhdyskuntapalvelun edellyttämää päihteettömyyttä. Toiminnan sisällön ja laadun määrittää päihdehuollon asiantuntijat, mutta rikosseuraamustyöntekijän on myös arvioitava, millainen toiminta tukee asiakkaan suoriutumista päihteettömyysvelvoitteesta. Päihdehuollollinen toiminta voi tähdätä myös pidemmälle kuin pelkästään päihteettömyysvelvoitteesta suoriutumiseen. Sillä voidaan tukea asiakkaan valmiutta muutokseen tai ehkäistä uusintarikollisuuden riskiä. Tällaisen tuen tarvetta voidaan arvioida jo soveltuvuusselvitystä tehtäessä. Parhaimmillaan päih-

dehuollollinen toiminta voi johtaa pidempiaikaiseen päihdekuntoutukseen, jolloin pitkistä hoitoprosesseista voidaan hyväksyä joitakin tunteja yhdyskuntapalvelun palvelun sisällöksi (Rikosseuraamuslaitos 2011).

4.2 Tarve yhdyskuntapalvelun sisällön monipuolistamiseen

Hallituksen esityksessä laiksi yhdyskuntapalvelusta annetun lain muuttamiseksi (HE 3/2009) on perusteltu lakiuudistuksen tarvetta. Siitä ilmenee, että vuonna 2008 yhdyskuntapalvelun suorittajista 10 % osallistui uusintariskiä ehkäiseviin ohjelmiin tai päihdeongelmien vähentämiseen tähtäävään toimintaan. Toiminta-ohjelmien käytöstä saadut kokemukset ovat olleet myönteisiä. Kyseessä ovat toiminta-ohjelmat, jotka on suunniteltu esimerkiksi väkivaltarikoksiin syyllistyneille suuttumuksen hallitsemiseksi, liikennerikoksista rangaistuille liikenneturvasiisioista tai yleiseen elämänmuutokseen motivoivista ohjelmista. (HE 3/2009, 3, 6.)

Hallituksen esityksen mukaan toiminta-ohjelmiin ja päihdehuollolliseen toimintaan osallistumiseen mahdollistavat 10 tuntia on osoittautunut riittämättömäksi, jotta toiminta täyttäisi sille asetetut tavoitteet ja kehitetyt ohjelmat voitaisiin toteuttaa täysipainoisesti. (HE 3/2009, 6.)

Tarve Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden päihdeongelmiin puuttumiseksi on ilmeinen, mitä osoittaa esimerkiksi se, että lähes puolet yhdyskuntapalvelun asiakkaista ovat saaneet rangaistuksen rattijuopumuksesta. (HE 3/2009, 6.) Hallituksen esityksestä ilmenee myös, että lyhyimpien toiminta-ohjelmien tuntimäärää on tarvetta lisätä, jotta ohjelman toteutuksessa välttämättömien asioiden ja käytettävissä olevan ajan suhde olisi sopusoinnussa. Asioiden käsittelyyn pitäisi myös olla riittävästi aikaa, koska kiirehtiminen hankaloittaa asioiden omaksumista. (HE 3/2009, 6.)

Niukka tuntimäärä on pakottanut asiakkaat valitsemaan joko päihdeettömyyden hoitamisen tai toiminta-ohjelmiin osallistumisen, vaikka molempiin olisi tarvetta. Erityisesti pitkissä tuomioissa olisi myös tarkoituksenmukaista käydä läpi useam-

piakin toiminta-ohjelmia, mikä liian vähäisen tuntimäärän vuoksi ei ole ollut mahdollista. Rikosseuraamuslaitoksen kokemuksen mukaan olisi hyvä myös käyttää osan tunteista asiakkaan edellytysten parantamiseen yhdyskuntapalvelusta suoriutumiseksi ennen toimeenpanon alkua sekä sen kestäessä. (HE 3/2009, 6.)

Rikosseuraamuslaitoksen tekemien linjausten mukaan tämä voi tarkoittaa esimerkiksi yhtä työskentelytuntia ennen toimeenpanon alkua. Tällöin asiakas ja rikosseuraamustyöntekijä voivat selvittää asiakkaan tilannetta sekä suunnitella toimeenpanoa sellaiseksi, että asiakkaan suoriutuminen yhdyskuntapalvelusta olisi mahdollista. Tunteja edellytysten parantamiseen palvelusta suoriutumiseksi voidaan hyödyntää esimerkiksi silloin, kun asiakkaalla on vaikeuksia palvelusta suoriutumisessa päihteiden käytön tai muiden ongelmien takia. Jos asiakkaan suoriutumisedellytykset vaikuttavat puutteellisilta jo toimeenpanon alussa, voi olla taroituksenmukaista aloittaa yhdyskuntapalvelu asiakasta tukevalla työskentelyllä (Rikosseuraamuslaitos 2011.)

4.3 Lakiuudistuksen tavoitteista

Suomen Kriminaalipoliittisessa ohjelmassa vuosille 2007 - 2011 on lueteltu toimia, joilla pyritään vastaamaan kriminaalipoliitiikan tavoitteisiin. Tavoitteita ovat muun muassa rikosten ehkäisy, ennustettavan ja oikeudenmukaisen rikosoikeusjärjestelmän ylläpitäminen sekä luotettavan rikosseuraamusjärjestelmän toiminnan varmistaminen. Toimenpiteiksi on ohjelmassa mainittu seuraamusjärjestelmän kehittäminen monipuolisemmaksi ja sosiaalisesti tasa-arvoisemmaksi. Erityisesti on mainittu yhdyskuntaseuraamukset ja niiden arviointi kokonaisuudessaan. Toimenpiteeksi mainitaan myös, että rikosseuraamusjärjestelmä pyritään sovittamaan entistä paremmin osaksi yleistä tukijärjestelmää. (Oikeusministeriö 2007.)

Yhdyskuntapalveluun sisältyviä tunteja koskeva lakiuudistus voidaan nähdä yhtenä keinona muuttaa seuraamusjärjestelmää monipuolisemmaksi ja sosiaalisesti tasa-arvoisemmaksi. Yhdyskuntapalvelun monipuolisemman toteuttamisen lisäksi lakiuudistuksessa myös korostuu Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden tukipalvelujen yhteensovittamisen tarve. Yhdyskuntaseuraamustoimistot tarvitsevat muita

palveluja avukseen pystyäkseen tukemaan asiakasta esimerkiksi päihdeongelmissa tai muissa elämänhallintaan liittyvissä ongelmissa.

Pohjoismaiden rikosseuraamusjärjestelmät ovat periaatteessa hyvin rationaalisia. Silti Suomen rikosseuraamusjärjestelmässä voidaan nähdä sosiaalista valikoituvuutta. Esimerkiksi yhdyskuntapalveluun valikoituvat vain ne, joilla ei ole merkittäviä päihde- tai muita elämänhallintaan liittyviä ongelmia (Oikeusministeriö 2007, 27.) Heimo Kangaspunta mainitsi luennossaan Rikosseuraamuslaitoksen koulutuspäivillä 12–14.10.2010, että esimerkiksi alkoholiongelma ei saisi olla syynä siihen, ettei henkilöä tuomita yhdyskuntapalveluun. (Kangaspunta 2010.)

Myös Rautiainen (2008, 73 - 75) toteaa, että rikosseuraamusjärjestelmän yhdenvertaisuudessa on huomauttamisen varaa. Päihdeongelma yhdistettynä hajanaiseen elämäntilanteeseen on usein yhdyskuntapalveluun pääsyä estävä tekijä. Rautiainen kysyykin, onko vain vakaa elämäntilanne edellytys yhdyskuntapalveluun pääsemiseksi? Tällöin on vaarana, että heikommassa asemassa olevia rangaistaan vankilalla. Sosiaalisen tuen liittämisen yhdyskuntapalveluun Rautiainen näkee järkevänä, mutta ei kovin helppona tapana vastata tähän uhkaan. Päihdeongelmaisten, asunnottomien, työttömien ja toimeentulon vaikeuksissa olevien asiakkaiden kohdalla yhdyskuntapalvelut usein keskeytyvät. Ei ole helppoa vastata siihen, miten heidän edellytyksiään palvelusta suoriutumisessa voitaisiin edistää.

4.3.1 Yhdyskuntapalvelun suunnittelu ja yhteistyö muiden palvelujen kanssa

Yhdyskuntaseuraamustyön yksi kehittämisen linjauksista on ollut palveluohjauksen kehittäminen. Yhteistyö muiden tukipalvelujen kanssa on välttämätöntä yhdyskuntaseuraamustyössä, jotta asiakasta voitaisiin auttaa mahdollisimman yksilöllisesti ja tarjota monipuolisia palveluja. Monenlaisten ongelmien kanssa painivat asiakkaat tarvitsevat usean eri palvelun samanaikaista tukea. (Kriminaalihoitolaitos 2006, 15 – 16.)

Lain mukaan yhdyskuntaseuraamustyön asiakkailla on yhtäläiset oikeudet kunnan tukipalveluihin kuin kaikilla muillakin kansalaisilla. Seuraamusjärjestelmän piirissä olevat asiakkaat ovatkin usein sosiaalipalvelujen suurkuluttajia. Merkittävimmät palvelut yhdyskuntaseuraamustyön asiakkaille ovat toimeentulotuki, työmarkkinatuki, asumistuki sekä tietyt erityispalvelut, kuten päihdehuolto ja mielen-terveyspalvelut. (Oikeusministeriö 2001, 63.)

Rikosseuraamusjärjestelmän piirissä olevien asiakkaiden määrä on kunnissa marginaalisen pieni. Siksi vankilasta vapautuneille henkilöille tai yhdyskuntaseuraamustyön asiakkaille ei ole olemassa mitään omia erityisiä tukijärjestelmiä, vaan he ovat julkisten palvelujen piirissä (Oikeusministeriö 2001, 66.) Yhdyskuntaseuraamustoimistotkaan eivät yksin voi kovin paljon auttaa asiakkaita, vaan ne tarvitsevat tuekseen muita palveluja. Tämä vaatii verkostotyön osaamista ja jatkuvaa yhteydenpitoa muihin palveluihin.

Palvelujen tarvetta yhdyskuntapalvelussa arvioidaan jo palvelusuunnitelmaa tehtäessä. Kun asiakkaan tukemisen mahdollistavat tunnit muuttuivat 10 tunnista 30 tuntiin, tämä voidaan ottaa huomioon jo palvelun sisältöä suunniteltaessa. Palvelun suunnittelussa pyritään ottamaan huomioon asiakkaan yksilöllinen tarve ja elämäntilanne (Kriminaalihuoltolaitos 2006, 15.) Kuten monessa kohdin tätä tutkimusta on tullut ilmi, päihdeongelmiin puuttuminen on yksi keskeisimmistä kehittämisen tarpeista rikosseuraamuslalla. Siksi yhteistyötä rikosseuraamuslaitoksen ja päihdepalvelujen välillä tulisi erityisesti kehittää. (Rikosseuraamusvirasto 2008, 50.) Rikosseuraamuslaitos ja A-klinikkasäätiö valmistelevat aineistoa, jonka tarkoituksena on selventää päihdehuollon roolia yhdyskuntapalvelun sisällössä (Rikosseuraamuslaitos 2011.)

5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TARKOITUS

Tutkimuksen tavoitteena on kerätä tietoa ja tehdä johtopäätöksiä siitä, miten yhdyskuntapalveluun tulevat lisätunnit mahdollistaisivat asiakkaiden tukemisen heidän elämänhallinnassaan ja yhdyskuntapalvelusta suoriutumisessa, erityisesti päihdeongelmien suhteen. Tavoitteena on koota tietoa siitä, mitä toiminta voisi olla ja miten jo kehitettyä toimintaa voitaisiin hyödyntää yhdyskuntapalvelun suunnittelussa ja toimeenpanossa, kun muun kuin työpalvelun osuus yhdyskuntapalvelusta lisääntyy. Tavoitteen on, että rikosseuraamusalan työntekijät voisivat hyödyntää kerättyä tietoa työssään.

Tutkimuksen tavoitteena on tuoda myös asiakkaan ääni esille yhdyskuntapalvelun suunnittelussa ja toteutuksessa. Tarkoituksena on yhdistää niin rikosseuraamustyöntekijöiden, A-klinikan edustajan, palvelupaikan edustajan sekä asiakkaan näkemyksiä siitä, miten voidaan parhaiten tukea yhdyskuntapalvelun suorittajia palvelusta suoriutumisessa.

6 TIEDON HANKINTA JA ANALYSOINTI

6.1 Tiedon hankinta

Opinnäytetyön aineiston kerääminen on aloitettu syksyllä 2010, jolloin tutkimuksessa käsitelty lakiuudistus ei vielä ollut astunut voimaan. Toinen opinnäytetyön tekijöistä oli tuolloin harjoittelujaksolla Lahden yhdyskuntaseuraamustoimistossa ja sai siellä mahdollisuuden tutustua yhdyskuntaseuraamustoimistossa tehtävään asiakastyöhön. Opinnäytetyön aihe nousi yhteisistä keskusteluista yhdyskuntaseuraamustoimiston johtajan kanssa ja aiheeseen liittyvän materiaalin kokoaminen aloitettiin. Tietopohjan aineisto koostuu Rikosseuraamuslaitoksen omista julkaisuista ja tutkimuksista sekä muista aiheeseen liittyvistä teoksista ja tutkimuksista. Suunnitelmaseminaari pidettiin tammikuussa 2011.

6.2 Haastattelujen toteutus ja tutkimuskysymykset

Haastateltaviin henkilöihin otettiin yhteyttä taustaorganisaation kautta. Ensisijaisesti lähestyttiin opinnäytetyön toimeksiantajaa Lahden yhdyskuntaseuraamustoimistoa. Yhdyskuntaseuraamustoimistolta hankittiin erillinen tutkimuslupa, jotta yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiden haastatteleminen mahdollistui (Liite 1). Yhdyskuntaseuraamustoimistolta saatiin kaksi haastateltavaa työntekijää ja toimistolta myös autettiin asiakkaan saamisessa haastateltavaksi. Asiakkaan saaminen haastateltavaksi oli melko haastavaa, koska uuden lakimuutoksen piirissä ei vielä ollut yhtäkään yhdyskuntapalvelun suorittajaa. Lahden yhdyskuntaseuraamustoimistolta autettiin myös valitsemaan palvelupaikan edustajaa tutkimustamme varten. Haastateltavaksi palvelupaikaksi valikoitui työpaikka, jossa on ollut useita yhdyskuntapalvelua suorittavia asiakkaita. A-klinikan työntekijää lähestyttiin A-klinikkasäätiön kautta ja sieltä haettiin erillinen tutkimuslupa (Liite 2). Haastattelua varten allekirjoitettiin myös kirjallisena A-klinikkasäätiön vaitiolosopimukset. Vaitiolosopimukset tarvittiin, koska A-klinikkasäätiö edellyttää niiden olemassaoloa.

Ennen varsinaisia haastatteluja, jokaiselle haastateltavalle ilmoitettiin, kuinka paljon haastattelu tulee viemään heidän aikaansa ja millaisia asioita haastattelussa on tarkoitus käsitellä. Myös haastattelujen nauhoittamiseen kysyttiin lupa jo etukäteen. Haastattelupaikkoina toimivat Lahden yhdyskuntaseuraamustoimisto, jossa haastateltiin rikosseuraamustyöntekijöitä sekä yhdyskuntapalvelun asiakasta. Palvelupaikan ja A-klinikan työntekijää haastattelimme heidän työpaikoillaan. Haastattelut toteutettiin rauhallisissa toimistohuoneissa, joissa haastattelurauha säilyi. Haastattelupaikoille saavuttiin ajoissa ja haastattelunauhureiden toimivuus testattiin ennen haastattelujen varsinaista aloittamista.

Jokaiselle haastateltavalle lähetettiin suostumus haastateltavaksi-lomake. Suostumus haastateltavaksi-lomake oli jokaiselle haastateltavalle sisällöltään samanlainen. Lomakkeessa kerrotaan tutkimuksen sisällöstä ja siihen liittyvistä yleisistä periaatteista. Suostumuksessa haluttiin korostaa sitä, että esimerkiksi tutkimukseen osallistuvien henkilöllisyys ei tule missään vaiheessa tutkimusta ilmi. Haastateltavien anonymisuus on tärkeää myös tutkimuksen eettisyyden kannalta. Aineiston käsitteleminen tulee olla sellaista, ettei siitä voi päätellä haastateltavan henkilöllisyydestä mitään.

Kaikki haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina ja niiden sisällöt olivat etukäteen suunniteltuja. Haastattelut toteutettiin 2011 kevään ja kesän aikana. Haastattelut nauhoitettiin, jokaisen haastateltavan antamalla kirjallisella luvalla. Ainoastaan yksi haastattelu jätettiin nauhoittamatta haastateltavan henkilön pyynnöstä. Haastattelujen tallentaminen on tutkimukselle välttämätön, jotta haastatteluihin pystytään palaamaan uudestaan ja niiden sisältöä analysoimaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66.)

Haastattelujen teema-alueet perustuivat teemahaastattelurunkoon (Liite 3), jota haastattelut noudattivat. Kun haastattelu nauhoitetaan, siitä saadaan säilytettyä kommunikaation kannalta olennaisia asioita. Itse haastattelutilanteessa teema-alueita tarkennettiin lisäkysymyksillä, joita teemahaastattelussa myös haastateltava voi esittää (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66.) Tekemissämme haastatteluissa koettiin tärkeäksi se, että niissä on tilaa avoimelle keskustelulle ja että myös haastateltava voi olla aktiivisena haastateltavan roolissa.

Olemme käyttäneet näitä alla olevia tutkimuskysymyksiä teemahaastatteluiden pohjana, joista olemme myös koonneet haastatteluissa käytetyn teemahaastattelurunгон.

Tutkimuskysymykset:

- Miten yhdyskuntapalvelun asiakasta voitaisiin 30 tunnin puitteissa tukea niin, että hän suoriutuisi yhdyskuntapalvelusta?
- Mitä keinoja yhdyskuntaseuraamustoimistolla on tukea asiakkaan elämänhallintaa ja päihteettömyyttä?
- Miten toiminta-ohjelmia voidaan hyödyntää yhdyskuntapalvelussa?
- Miten päihdepalvelut voivat olla mukana tukemassa asiakasta?
- Miten asiakkaat kokevat tuen tarpeen yhdyskuntapalvelussa?

Haastattelutilanteissa molemmat opinnäytetyön tekijät olivat läsnä. Haastattelut suoritettiin siten, että molemmille jakautui yhtäläinen vastuu haastattelujen toteuttamisesta sekä suunnittelusta. Haastattelut litteroitiin kirjalliseen muotoon pian haastattelujen jälkeen. Litterointi suoritettiin mahdollisimman nopeasti haastattelujen jälkeen, jotta haastattelut olivat vielä tuoreessa muistissa ja näin ollen myös haastattelujen kirjaaminen oli helpompaa.

6.3 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena teemahaastattelua käyttäen. Opinnäytetyötä varten haastateltiin kahta rikoseuraamustyöntekijää, yhtä yhdyskuntapalvelun asiakasta, A-klinikan työntekijää sekä yhden palvelupaikan edustajaa. Haastattelujen aihepiirit, erilaiset teema-alueet olivat etukäteen mietitty ja määritelty. Haastattelujen ideana ei ollut rajata keskusteluja tarkasti tietyn kysymyksen ympärille, vaan luoda avointa ja vapaata keskustelua valittujen teema-alueiden ympärille. Koimme avoimen keskustelun tärkeäksi osaksi haastatteluja.

Haastattelujen sisältö ja aihepiirit vastaisivat opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä. (ks. esim. Eskola & Suoranta 2008, 86.)

Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein suhteellisen pieneen määrään haastatteluja ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti (Eskola & Suoranta 2008, 18.) Haastateltavat henkilöt muodostivat hyvin erilaisen tutkimusjoukon, koska haastateltavana oli niin työntekijöitä eri organisaatioista kuin myös yhdyskuntapalvelun asiakas. Yhteensä haastateltavia henkilöitä oli viisi.

Teemahaastatteluiden etuna on se, että vaikka haastattelujen teema-alueet olivat kaikille haastateltaville samat, niitä pystyttiin kohdentamaan laajuudeltaan eri tavalla haastateltaville henkilöille. (Eskola & Suoranta 2008, 86.) Esimerkiksi rikosseuraamus- ja A-klinikan työntekijöiden haastatteluissa käsiteltävät teema-alueet olivat samat, mutta A-klinikan työntekijän kanssa päihdeet ja päihdepalvelut muodostivat laajemman osuuden keskustelusta. Vastaavasti rikosseuraamustyöntekijän kanssa haastattelun laajuus koski lakimuutosta ja asiakkaan yhdyskuntapalvelun tukemista. Haastatteluissa pystyttiin keskittymään tiettyihin teemoihin ja haastateltavien omat ajatukset pääsivät hyvin esille, mikä on keskeistä teemahaastattelussa. Haastateltavien omalle tulkinnalle jää enemmän tilaa ja siitä syntyvälle vuorovaikutukselle (ks. Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.)

6.4 Haastatteluaineiston analyysi

Haastattelujen analyysi toteutettiin sisällönanalyysi menetelmää käyttäen. Haastatteluaineistojen litteroimisen jälkeen tekstejä luettiin useaan otteeseen, jotta niistä saatiin muodostettua yhtenäinen kokonaisuus. Tällöin aineiston pohjalta alkaa usein nousta ajatuksia ja kiinnostavia kysymyksiä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 143.) Aineistoa lähdettiin analysoimaan siten, että haastatteluista etsittiin eri aihepiireihin ja tutkimuskysymyksiin kuuluvia sanoja, joita alleviivasimme erivärisillä kynillä. Hahmottelun jälkeen litteroidusta tekstistä alkoi jäsentyä selkeämpi kokonaisuus.

Haastatteluaineistoissa esiin tulleita asioita ryhdyttiin teemoittelemaan. Eli tarkasteltiin sellaisia asioita, jotka nousivat esille useammassa haastattelussa. Aineistosta voidaan poimia keskeisiä asioita, jotka liittyvät tiettyihin teemoihin (Eskola & Suoranta 2008, 174–178.) Nämä teemat pohjautuivat myös teemahaastattelun keskeisimpiin haastattelukysymyksiin ja niissä esille tuleviin aihe-alueisiin. Analysointia havainnollistaa liitteenä oleva taulukko teema-alueiden jaottelusta (Liite 4).

Litteroidut tekstit analysoitiin haastattelu kerrallaan. Analysointi aloitettiin muodostamalla kokonaisuuksia teemoista, jotka korostuivat tekstissä moneen kertaan. Haastattelukysymysten ja niistä nousseiden keskustelujen pohjalta yläkategorioiksi nousivat lakimuutos, päihteiden käyttö, yhdyskuntapalvelusta suoriutuminen, asiakkaiden elämänhallinta sekä toiminta-ohjelmat.

Tulosten esittelyssä haastatteluissa nousseet pääteemat on jaoteltu neljään eri pääteemaan. Ensimmäisessä kappaleessa todetaan, että opinnäytetyössä tutkittua, uuden lain mahdollistamaa 30 tuntia ei ole ehditty vielä käyttää yhdessäkään toimenpanossa. Lakimuutokseen kohdistuvia asioita ei ole ehditty miettiä hyvin paljoa. Asiaa päädyttiin avaamaan jo ensimmäisessä kappaleessa, koska se määrittelee pitkälti myös muiden teema-alueiden sisältöä.

Seuraavassa kappaleessa eritellään yhdyskuntapalvelun suorittamisessa usein esiintyviä haasteita sekä tuen antamisen mahdollisuuksia näihin haasteisiin vastaamiseksi. Koska ratkaisuja haasteisiin vastaamiseksi 30 tunnin avulla ei ole vielä ehditty paljoa miettimään, haastattelujen painopiste oli niissä ongelmissa ja haasteissa, joita yhdyskuntapalvelussa esiintyy. Niiden selvittäminen ja kartoittaminen on kuitenkin tärkeä osa mietittäessä sitä, minkälaista tukea uuden lain mahdollistamat 30 tuntia voisivat pitää sisällään. Toisessa kappaleessa käsiteltiin myös päihdeongelmia ja niihin liittyen A-klinikan tarjoamien palvelujen hyödyntämistä osana yhdyskuntapalvelua.

Päihteiden käyttö oli haastatteluissa ja niiden pohjalta myös työssä yhdyskuntapalvelun asiakkaiden kanssa niin keskeinen asia, että se vaati oman tilansa tuloksia avattaessa. Kolmannessa kappaleessa avataan asiakkaiden elämänhallintaa ja

sen tukemista. Elämänhallinta-käsite esiintyy myös päihteiden käyttöä koskevissa osioissa, koska elämänhallinta ja päihteiden käyttö kietoutuvat niin tiiviisti toisiinsa. Päihteiden runsas käyttäminen tuo usein haasteita myös muille elämän osa-alueille, kuten asumiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Viimeisessä teema-alueessa käsitellään Rikosseuraamuslaitoksen kehittämiä toiminta-ohjelmia ja niiden hyödyntämistä yhdyskuntapalvelussa. Niiden käsittely erikseen on tärkeää, koska todennäköisesti toimintaohjelmat tulevat muodostamaan suuren osan yhdyskuntapalvelun sisällöstä.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen laadukkuutta voidaan määritellä aineiston merkittävyydellä (Eskola & Suoranta 2008, 214.) Tutkimuksen aihe on tärkeä, koska lakimuutokseen liittyen ei vielä ole olemassa paljon yhtenäistä ja tiivistettyä tietoa. Tutkimuksessa on huomioitu tärkeitä tekijöitä, jotka vaikuttavat yhdyskuntapalvelun asiakkaan palvelusta suoriutumiseen. Yhdyskuntaseuraamustoimiston, palvelupaikan ja A-klinikan rooli on asiakkaan tukemisen kannalta keskeinen. Myös asiakkaan huomioiminen yhdyskuntapalvelun sisältöä suunniteltaessa on tärkeää. Yhtenäisen tiedon kerääminen on merkittävää, koska siitä on konkreettista hyötyä opinnäytetyön toimeksiantajalle.

Analyysin kattavuus on tärkeää tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Tulkinnot eivät saa perustua vain satunnaisiin poimintoihin aineistosta (Eskola & Suoranta 2008, 215.) Tutkimuksen aineisto on koottu tiettyjen teemojen ympärille nousseisiin asioihin ja aineistot on käsitelty kokonaisvaltaisesti. Aineistot on litteroitu perusteellisesti, eikä mitään tutkimustulosten kannalta keskeisiä asioita ole jäänyt pois aineistoista. Hirsjärvi korostaakin, että litteroinnissa on tärkeää noudattaa samoja sääntöjä alussa sekä lopussa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 185.)

Haastateltavien henkilöiden anonymiteetti on säilytetty koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimuksen tuloksellisuuden kannalta on kuitenkin keskeistä, että eri organisaatiot erottuvat toisistaan, koska organisaatioiden rooli on tutkimuksessa keskeinen. Näin ollen tutkimuksessa on eritelty eri organisaatioiden näkemykset toi-

sistaan. Tutkimustuloksissa on pyritty tuomaan esille se, onko haastateltavan lausuma hänen oma mielipiteensä, vai edustaako se koko organisaation näkemystä.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että haastateltavat henkilöt ovat virallisten organisaatioiden työntekijöitä ja heillä on monipuolinen näkemys ja kokemus yhdyskuntapalvelun asiakkaiden kanssa työskentelystä. Myös asiakkaan haastattelussa esille nousseet asiat ovat merkityksellisiä, koska asiakkaiden äänen kuulluminen yhdyskuntapalvelun sisällön rakentumisessa on tärkeää.

Haastattelunauhat tuhottiin niiden litteroinnin ja perusteellisen analysoinnin jälkeen, kuten suostumus haastateltavaksi-lomake myös velvoittaa. Suostumuksessa on maininta siitä, että haastattelunauhat tuhotaan niiden analysoimisen ja litteroimisen jälkeen. Haastattelunauhojen säilyttämistä aiheen jatkotutkimusten kannalta ei näin ollen nähty tarpeellisena.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

7.1 Kokemukset 30 tunnin sisällöstä vielä vähäisiä

Haastatteluista selviää, että uuden lain mahdollistamaa 30 tuntia ei ole vielä yhdessäkään uudessa toimeenpanossa ehditty käyttää. Niiden sisältöä on myös ehditty miettiä hyvin vähän. Rikosseuraamustyöntekijä kertoo, että valtakunnallisestikaan asiaa ei ole kovin suuressa määrin vielä pohdittu. Rikosseuraamustyöntekijän mukaan on suunnitteilla alueellinen videoneuvottelu, jossa suunnitellaan mitä 30 tuntia voisi pitää sisällään.

Uuden lain mahdollistamat 30 tuntia asettavat yhdyskuntaseuraamustoimistolle melkoisia haasteita. Yhdyskuntaseuraamustoimisto ei yksin pysty kaikkea toimintaa järjestämään, vaan saatetaan joutua käyttämään ostopalveluita. Tulevasta lakiuudistuksesta on oltu tietoisia, mutta siihen varautuminen ja sen suunnittelu ei ole ollut yksinkertaista, eikä siihen ole ollut resursseja. Syynä resurssipulaan ovat olleet rikosseuraamusalalla viime vuosina tapahtuneet organisaatiomuutokset, jotka ovat tuoneet työhön uusia sisältöjä ja haasteita. Rikosseuraamusalalla on tapahtunut paljon myös muita muutoksia ja uudistuksia. Esimerkkinä voidaan mainita valvontarangaistus, jonka tarkoituksena on tulla voimaan vuoden 2011 kuluessa. Valvontarangaistus on vapaudessa suoritettava rangaistus, jota valvotaan sähköisin välinein ja muilla tavoin (Oikeusministeriö 2011.)

Aikaisemmin opinnäytetyössä on viitattu Rikosseuraamuslaitoksen tekemiin linjauksiin 30 tunnin sisällöstä (sivut 12, 14, 23-24, 25, 27). Linjaukset on laadittu opinnäytetyöhön tehtyjen haastattelujen jälkeen.

7.2 Yhdyskuntapalvelusta suoriutumisen haasteista ja niihin vastaamisesta

Haastatteluissa painottuvat asiakaskunnan ongelmat. Rikosseuraamustyöntekijä kuitenkin toteaa, että suurimmalla osalla asiakkaista asiat ovat kunnossa palvelusta suoriutumisen kannalta. Yhdyskuntapalvelussa on huomattava määrä työssä-

käyviä asiakkaita, joilla asiat sujuvat hyvin. Toisaalta työ voi olla myös rasite palvelussa jaksamisen kannalta.

Palvelupaikan edustaja tuo esiin, että yhdyskuntapalvelun asiakkaat ovat asenteiltaan hyvin erilaisia. Toiset suorittavat palvelun niin hyvin, että saavat sitä kautta kesätöitäkin. Toisilla taas palvelu ei pääse edes kunnolla alkuun, ennen kuin se jo keskeytyy. Palvelupaikan edustaja jakaa yhdyskuntapalvelun suorittajia kahteen ryhmään: toiset pyrkivät eroon rikollisesta käyttäytymisestä, toisille rikollisuus on ikään kuin totuttu elämäntapa. Uusia rangaistuksia tulee koko ajan lisää. Jälkimmäisillä palvelun suorittaminen on vaikeaa ja motivaatio on usein vähäistä.

Palvelupaikan edustajan mukaan monet palvelun suorittajista eivät saavu palveluun sovittuna aikana. He ovat usein mielestään syyttömiä rikoksiin, eivätkä välttämättä ymmärrä yhdyskuntapalvelurangaistuksen vakavuutta. Jotkut asiakkaat suorittavat useammankin yhdyskuntapalvelun samassa palvelupaikassa. Aktiivinen työskentelyote on usein hyvä merkki palvelusta suoriutumisessa. Monella yhdyskuntapalvelun asiakkaalla on mielenterveysongelmia. Esimerkiksi masennus tai kaudet, jolloin asiakkaan tilanne heikkenee, voivat vaikeuttaa yhdyskuntapalvelusta suoriutumista.

Palvelupaikan näkökulmasta yhdyskuntapalvelun suorittajilla on ollut suhteellisen paljon sairauspoissaoloja, jolloin palvelu on pitkittynyt. Monella yhdyskuntapalvelua suorittavalla voi olla häpeän tunne niin vahvasti pinnassa, että se voi vaikuttaa suoritukseen negatiivisesti. Häpeän tunne liittyy siihen, että asiakas on suorittamassa rangaistusta jostakin rikoksesta. Palvelupaikan suhtautuminen asiakkaaseen vaikuttaa palvelun onnistumiseen.

Yhdyskuntaseuraamustoimistolla ollaan kiinnostuneita ihmisen elämän kokonaistilanteesta, mutta päätavoite on se, että asiakas suoriutuu yhdyskuntapalvelusta. Rikosseuraamustyöntekijän mukaan yhdyskuntaseuraamustoimistolta on tuettu asiakkaan suoriutumista yhdyskuntapalvelusta erilaisilla keskusteluilla ja tapaamisilla toimistolla sekä palvelupaikalla. Tapaamisten tarkoituksena on motivoida asiakasta, antaa palveluun liittyvää käytännön ohjausta, tukea palvelusta suoriu-

tumista sekä lisätä asiakkaan elämänhallintaa. Erilaisiin palveluihin ohjaamista tehdään myös paljon.

7.2.1 Päihteet yhdyskuntapalvelun haasteena ja asiakkaiden elämänhallinnan vaikeuttajana

Kaikista haastatteluista nousee esiin päihdeongelmat ja niiden vaikutus asiakkaiden elämänhallintaan ja yhdyskuntapalvelusta suoriutumiseen. Sama nousi esille myös haastattelujen ulkopuolisissa keskusteluissa rikosseuraamustyöntekijöiden kanssa. Yksi rikosseuraamustyöntekijöistä kertoo:

Musta tuntuu et yks niistä suurimmista ongelmista on tietenkin päihdeongelmat mitä meidänki asiakkailla näyttäytyy. Et jos ottas meidän asiakkaista pois kaikki ne, jotka on tehnyt rikoksen humalassa ja syyllystyny siihen rikokseen päihteiden vaikutuksen alaisena, niin meiltä vähenis asiakkaat ihan niinku rutkasti.

Haastatteluissa korostuu, että päihteiden käyttö on suurin syy yhdyskuntapalvelun keskeyttämisiin. Päihteiden käyttö vaikeuttaa myös asiakkaiden elämänhallintaa monin eri tavoin. Opinnäytetyön tietopohjaan viitaten (sivut 21 - 24) voidaan todeta, että runsaalla päihteiden käytöllä on vaikutuksia muun muassa asumiseen ja työllistymiseen. Jos asiakkaan sosiaalinen verkosto koostuu vain toisista päihteiden käyttäjistä, voi se helposti viedä mukanaan. Tämä voi myös heikentää yhdyskuntapalvelun sääntöihin sitoutumista. Jos sen sijaan sosiaalinen verkosto on hyvä ja tasapainoinen, on yhdyskuntapalvelusta suoriutumisen ennuste parempi.

Vaikka päihteiden käyttö nähdään yhdyskuntapalvelua vaikeuttavana tekijänä, asiakkaan päihdeongelma ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että asiakas ei palvelusta suoriutuisi. Tärkeää on, että asiakkaan päihteiden käyttö on riittävästi hallinnassa ja hän pystyy hoitamaan palveluun liittyvät velvoitteet.

Päihdeongelmiin kytkeytyy usein myös muita ongelmia. Tyypillisiä ovat esimerkiksi mielenterveysongelmat. Jos asiakkaalla on todettu sekä vakava päihdeon-

gelma, että mielenterveysongelmia, puhutaan kaksoisdiagnoosista. Kolmoisdiagnoosista voidaan puhua, jos henkilöllä on näiden lisäksi vielä jokin somaattinen sairaus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005.) Kaksois- tai kolmoisdiagnoosin saaneilla asiakkailla on heikentynyt mahdollisuus suoriutua yhdyskuntapalvelusta.

Erityisen haastavia yhdyskuntapalvelusta suoriutumisen suhteen ovat asiakkaiden huumeiden käyttäminen. Yleensä on niin, että jos asiakas käyttää huumeita, hänellä on ongelmia myös asumisessa ja koulutuksessa. Koulu on voinut jäädä kesken tai henkilöllä ei ole ollut motivaatiota jatkaa koulun käyntiä. Huumeita käyttävillä asiakkailla myös normaalit sosiaaliset suhteet voivat olla katkenneet, kuten suhteet perheeseen ja muihin läheisiin. Myös terveydentila voi olla heikko. Työskentely huumeita käyttävien asiakkaiden kanssa on usein hyvin haastavaa työntekijöille.

Ja tota et millä motivoida tällöinen asiakas sitte niinku olla käyttämättä päihteitä, ni se on aikamoinen haaste. Koska mitä asiakas saa tilalle, että hän jättää päihteet, ni pelkkä tyhjyys. Sosiaalinen verkosto murenee ympäriltä, hänellä ei ole yhtään sellasta ystävää tai tuttavaa joka ei käytä päihteitä ja hänen päivänsä sisältö on niinku siinä, että hän hankkii niitä aineita ja käyttää niitä ni mitä tilalle.

Yhdyskuntapalvelua suorittavissa asiakkaissa on kuitenkin melko vähän huumeita käyttäviä asiakkaita, koska he ovat usein jo soveltuvuus selvitysvaiheessa karsittuneet pois (ks. sivut 5 - 6).

Haastattelujen perusteella myös palvelupaikassa koetaan päihteiden käytön haittaavan yhdyskuntapalvelun suorittamista. Haastateltava kertoo, että suorittajat tulevat harvemmin palveluun päihtyneenä, mutta käytettyään päihteitä jäävät kokonaan palvelusta pois. Ryyppyputket ja huumeiden käyttö ovat usein syynä siihen, että palvelu keskeytyy tai pitenee suunniteltua pidemmälle aikavälille, vaikka asiakkaalla olisikin hyvä asenne ja motivaatio työhön. Palvelupaikan kokemuksen mukaan toiset pystyvät skarppaamaan päihteettömyydessä palvelun aikana, toiset eivät.

Asiakas kertoo aloittaneensa juomisen ja tupakoinnin jo 12-vuotiaana. Päihteiden käyttö on siitä asti ollut ongelmallista. Haastateltava kertoo, että päihteiden käyttö ei kuitenkaan hänen kohdallaan ole mitenkään haitannut palvelun suorittamista, vaan hän kykenee noudattamaan aikatauluja ja suoriutumaan palvelun tehtävistä ilman päihteiden käyttöä. Haastateltavalla on ollut välillä raittiitakin jaksoja, mutta päihteiden käyttö on ollut niin runsasta, että se on vaikuttanut myös terveydentilaan. Haastateltava tuo esille muutostarvetta ja halukkuutta muutokseen alkoholin käytön suhteen.

Myös A-klinikan työntekijä tuo esiin, että päihteiden käytöllä voi olla pahimmillaan se vaikutus, että koko elämänhallinta menee. Päihteiden käyttö on hyvin kokonaisvaltainen asia ja se voi vallata koko ihmisen elämän. Esimerkkinä tästä A-klinikan työntekijä kertoo, että ihminen voi käyttää niin runsaasti päihteitä, ettei pysty maksamaan vuokria tai metelöi asunnossaan niin paljon, että menettää asuntonsa, eikä tällöin selviä töihin päihteiden käytön takia. Sosiaaliset suhteet katkeavat usein, koska läheiset harvoin kestävät rankkaa juomista ja narkomaanien päihteiden käyttöä. Työntekijän mukaan asiakkaan elämä *”voi olla siinä päihteiden käytössä, eikä missään muussa.”* Osa asiakkaista pystyy kuitenkin hallitsemaan päihteiden käyttönsä niin, että selviytyy työnteosta, tässä tapauksessa yhdyskuntapalvelusta.

Päihdepalvelujen työntekijän mukaan A-klinikka on tukenut yhdyskuntapalvelun suorittajia lyhyillä räätälöidyillä ”päihdehuoltopaketeilla”, mikä on yleensä pitänyt sisällään muutaman käyntikerran A-klinikalla. Käyntien sisältö on räätälöity asiakkaan yksilöllisen tilanteen ja tarpeiden mukaan. Tällaisen tuen hyödyntäminen on kuitenkin ollut suhteellisen vähäistä. Työntekijän arvion mukaan A-klinikalla on käynyt vuosittain vain noin 5 – 10 yhdyskuntapalvelun suorittajaa.

A-klinikan rooli yhdyskuntapalvelussa on ollut pääasiassa päihteiden käytön kontrollointia. Yhdyskuntaseuraamustoimistolta voidaan lähettää asiakkaita A-klinikalle seuloihin, joilla pystytään mittaamaan päihteiden käyttöä. Seulojen tekeminen on tärkeää, koska palvelupaikat ja yhdyskuntapalvelun säännöt vaativat ehdotonta päihteettömyyttä palvelun aikana. Vaikka A-klinikka kontrolloi päihteiden käyttöä, on sen toiminta myös asiakasta ja palvelun suorittamista tukevaa.

Jos päihteiden käyttö ei pysy hallinnassa, voi se pahimmillaan johtaa palvelun keskeytymiseen ja vankilaan joutumiseen.

7.2.2 Asiakasta tukevat tekijät yhdyskuntapalvelusta suoriutumisessa

Rikosseuraamustyöntekijä korostaa, että perheellä ja lapsilla on suuri merkitys yhdyskuntapalvelun suorittajalle. Omat lapset usein motivoivat asiakasta suoriutumaan yhdyskuntapalvelusta ja välttämään vankilaan joutumisen, jolloin suorittaja pystyy olemaan osallinen lastensa elämään. Läheisten tuki tai sen puute vaikuttavat myös yhdyskuntapalvelusta suoriutumiseen. Asiakkaan haastattelusta tuleekin esiin sukulaisten ja ystävien puute, jolloin on selvittävä yksin.

Yhdyskuntapalvelusta suoriutumisen kannalta on tärkeää, että asiakkaan asumistilanne on kunnossa. Palvelun kannalta on myös hyvä, jos asiakkaalla olisi jokin säännöllinen työ, opiskelu tai päivätoiminta, johon hän osallistuu. Silloin asiakkaan päiviin tulisi enemmän sisältöä ja säännöllisyyttä.

Palvelupaikan kokeminen positiivisena edistää palvelusta suoriutumista, esimerkiksi jos työkaverit ottavat vastaan vertaisenaan ja palvelupaikalla on hyvä ilma-
piiri (ks. myös sivut 15 - 16). Palvelupaikan kokemuksen mukaan yhteistyö yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa tukee asiakkaita. Palvelun aikataulujen laatiminen etukäteen on hyvä keino motivoida asiakasta. Tällöin asiakas tietää, milloin palvelu on suoritettu loppuun ja se voi joidenkin kohdalla edistää palveluun tule-
mista. Yhteiset tapaamiset ennen palvelun alkua helpottavat palveluun tule-
mistä. Tällöin asiakas tietää, mitä häneltä odotetaan ja hän saa mahdollisuuden tutustua palvelupaikkaan jo etukäteen.

Rikosseuraamustyöntekijöiden kesken on esiintynyt keskustelua siitä, että asiakkaan motivointiin palvelun alkaessa olisi hyvä käyttää joitakin tunteja yhdyskuntapalvelusta. Samaa painotti palvelupaikan edustaja. Palvelupaikan edustaja kokee, että palvelun suunnittelu on tärkeää ja sitä painottavat myös rikosseuraamustyöntekijät. Heidän mukaansa palvelun suunnitteluun olisi hyvä käyttää ainakin yksi tunti jo ennen palvelun alkamista. Rikosseuraamustyöntekijän mukaan ei ole

kuitenkaan selvää millaisiin asioihin näitä 30 tuntia voi käyttää. Niiden käyttäminen vaatii myös, että yhdyskuntapalvelun sisältö suunnitellaan ja aikataulutetaan jo ennen palvelun alkamista. On vielä epäselvää, saako tällaiseen toimintaan käyttää tunteja vai tuleeko 30 tunnin sisältää vain strukturoituja toiminta-ohjelmia.

Palvelupaikan näkökulmasta yhteistyö yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa on ollut toimivaa. Asiakkaat ovat saneet tukea toimistolta, josta soitellaan asiakkaiden perään ja käydään tapaamassa asiakasta palvelupaikalla. Yhdyskuntaseuraamustoimisto on järjestänyt palvelupaikkojen edustajille koulutusta tai virkistystoimintaa noin kerran vuodessa, minkä palvelupaikan edustaja on kokenut hyvänä asiana.

Rikosseuraamustyöntekijän kokemuksen mukaan asiakkaan suoriutumista yhdyskuntapalvelusta tukee se, jos sama työntekijä tekee soveltuvuus selvityksen sekä valvoo toimeenpanoa. Näin työntekijän ja asiakkaan välille syntyy luottamuksellinen suhde. Työntekijä oppii tuntemaan asiakasta ja osaa paremmin arvioida, millainen palvelupaikka olisi hänelle sopiva. Tämä on tärkeää, koska palvelupaikan mielekkyys vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten yhdyskuntapalvelu lähtee liikkeelle. Asiakkaan motivointi voitaisiin tällöin aloittaa jo soveltuvuus selvitysvaiheessa. Asiakassuhteen jatkuvuus ei kuitenkaan aina ole mahdollista. Tällöin asiakas kutsutaan yhdyskuntaseuraamustoimistolle ennen toimeenpanon alkua. Asiakkaan taustoihin tutustutaan ja hänen kanssaan keskustellaan siitä, miten toimeenpano lähtee liikkeelle.

Rikosseuraamustyöntekijät haluavat korostaa asiakkaille, että yhdyskuntaseuraamustoimistolle saa aina soittaa, jos asiakas tuntee tarvitsevänsä apua jonkin asian suhteen. Rikosseuraamustyöntekijät pyrkivät tukemaan asiakkaita avoimuuteen ja rehellisyyteen siten, että työntekijöihin olisi helppo ottaa kontaktia ja kertoa myös rehellisesti ongelmatilanteista. Päihdeongelmaisten asiakkaiden kohdalla olisi tärkeää, että asiakas uskaltaa kertoa rehellisesti repsahduksista. On helpompaa, jos asioihin pystytään puuttumaan heti, eikä niitä tarvitse selvittää jälkikäteen.

Kuten opinnäytetyön tietopohjasta tulee ilmi, vuoden 2011 alusta tuli voimaan myös huumeiden käytön testaamiseen liittyvä laki (ks. sivu 6). Huumeiden käytön kontrollointia kiristetään ja keinoja huumeiden käytön testaamiseen lisätään. Tämä voi vaikeuttaa huumeidenkäyttäjien asemaa yhdyskuntapalveluun pääsemisessä. Toisaalta yhdyskuntapalveluun liittyvät 30 tuntia voivat mahdollistaa myös heikommassa asemassa olevien asiakkaiden pääsyn yhdyskuntapalveluun sekä siitä suoriutumisen. Rikosseuraamustyöntekijä kertoo kuitenkin, että tästä ei vielä ole kokemusta ja hän pitää haastavana sellaisten palvelupaikkojen löytämisen, joihin päihteiden käyttäjiä voitaisiin sijoittaa. Sama huumeongelmaisten asiakkaiden haastavuus palvelusta suoriutumisessa tulee ilmi myös palvelupaikan edustajan haastattelussa.

Rikosseuraamustyöntekijän mukaan asiakkaiden on usein vaikea ymmärtää sitä, että yhdyskuntapalveluun liittyy voimakkaasti kontrollin elementti, mutta kontrollin kyljessä on myös tuki (ks. myös sivut 14 -18). Esimerkiksi päihteiden käytön kontrollin tarkoituksena ei ole ”käräyttää” asiakasta, vaan pyrkiä puuttumaan päihteiden käyttöön siten, että asiakas saisi palvelun suoritettua.

Yhdyskuntapalvelun asiakas kokee, että palvelun suorittaminen ei ole ollut vaikeaa ja hän on viihtynyt palvelupaikassaan. Hänellä ei ole ilmennyt erityisiä ongelmia palvelun suorittamisen suhteen. Hän on motivoitunut tekemään työtä ja on tottunut työn tekemiseen. Omien sanojensa mukaan hän voisi suorittaa yhdyskuntapalvelua enemmänkin, kuin mitä suoritus aika vaatisi. Asiakas kertoo saavansa riittävästi tukea yhdyskuntaseuraamustoimistolta palvelun suorittamiseen.

7.2.3 A-klinikka yhdyskuntapalvelun asiakasta tukemassa

A-klinikan työntekijä kertoo, että yhteistyötä yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa on tehty paljon. Yhteisiä asiakkaita on ollut ja tiedonvälitys on toiminut hyvin. Asiakkailta kysytään aina luvat tiedon siirtämiseen A-klinikan ja yhdyskuntaseuraamustoimiston välillä. A-klinikan ja yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijät ovat pitäneet yhteisiä palavereita. Kehittämistä voidaan aina tehdä lisää ja myös lisätä yhteistyötä tarpeen vaatiessa. A-klinikan työntekijä tähdentää,

että jos päihdehuollon osuus tulee lisääntymään yhdyskuntapalvelun sisällössä, olisi hyvä laatia yhteisiä suunnitelmia.

Rikosseuraamustyöntekijä tuo esiin, että tuki ja kontrolli yhdyskuntapalvelussa tulee sekä yhdyskuntaseuraamustoimistolta että yhteistyötahoilta, kuten A- ja K-klinikoilta. K-klinikka on opiaattiriippuvaisten henkilöiden lääkeavusteisen kuntoutuksen avohoitoyksikkö (A-klinikkasäätiö 2011). Päihdehuoltoon voivat osallistua A- ja K-klinikan lisäksi päihdehoitolaitokset. Haastateltava korostaa henkilökemian merkitystä asiakkaan ja päihdehuollontyöntekijän välillä. Jos asiakkaan ja työntekijän henkilökemiat eivät kohtaa, se muodostaa jo ensimmäisen ongelman työskentelylle. Haastateltava kertoo, että yhdyskuntaseuraamustoimisto on saanut A-klinikalta hyvin apua ja asiakkaat ovat päässeet tuen piiriin suhteellisen helposti.

Rikosseuraamustyöntekijän kertoman mukaan päihdehuollon tuki on aikaisemmin ollut viiden tunnin kestoisia päihdehuollon paketteja. Ne ovat olleet enemmän informaatio sisältöisiä ja tarkoitettu asiakkaille, joilla on selkeä päihdeongelma, mutta jotka eivät ole aikaisemmin käyttäneet päihdehuollon palveluja. Haastateltava kertoo, että A-klinikan kanssa ei ole vielä pidetty yhteisiä palavereja, joissa yhteistyötä voitaisiin kehittää. Päättellen siitä, miten aikaisempi yhteistyö on sujunut, rikosseuraamustyöntekijä uskoo, että A-klinikka pystyy vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin.

Päihdehuollossa lähdetään pureutumaan siihen, miten saadaan asiakkaan oma motivaatio päihhteettömyyteen herätettyä. Haastateltava korostaa, että hoitaminen on aina turhaa, jos asiakkaalla itsellään ei ole minkäänlaista halua muuttaa omia toimintamallejaan päihteiden käytön suhteen. A-klinikkasäätiön kertomuksiin ja suunnitelmiin liittyvän hoitoideologian ytimessä on asiakkaan kunnioittaminen ja luottaminen asiakkaan kykyyn hoitaa itseään ja asioitaan. Asiakas tulee määritellä aktiiviseksi toimijaksi ja hänen kykynsä muuttua ja kasvaa luotetaan. Työntekijä voi vain antaa oman asiantuntemuksensa asiakkaan käyttöön (Rissanen 2007, 114).

A-klinikalla kartoitetaan ensin asiakkaan kanssa hänen päihdehistoriaansa sekä niitä riskitekijöitä, jotka yleensä johtavat päihteiden käyttöön. Asiakkaan kanssa pyritään luomaan avoin ja luottamuksellinen suhde. Tätä edesauttaa se, että A-klinikka on vaitiolovelvollinen, eikä käynneillä esiintulleet asiat mene yhdyskuntaseuraamustoimiston tietoon. Yhdyskuntaseuraamustoimistolle riittää tieto siitä, että A-klinikalla on käyty sovitusti ja että sovittuja aihepiirejä on käsitelty asiakkaan kanssa.

Motivoinnin ja kontrolloimisen lisäksi A-klinikan tärkeä tehtävä on jakaa asiakkaille tietoa esimerkiksi alkoholin terveyteen vaikuttavista tekijöistä ja siitä, millaisilla elämänmuutoksilla siihen voi itse vaikuttaa. Työntekijän kertoman mukaan asiakkaat ovat usein hyvin huolissaan siitä, miten runsas päihteiden käyttö vaikuttaa heidän terveyteensä.

Rikosseuraamustyöntekijät toivovat päihdehuollolta jonkinlaista päihdehuollollista ohjelmaa, johon asiakkaat pystyisivät osallistumaan. Lisäksi toivotaan enemmän keskusteluun ja vuorovaikutukseen perustuvaa sisältöä aikaisemman informatiivisen tuen lisäksi. Asiakkaat voivat tarvita esimerkiksi lääkkeillä hoidettavaa katkaisua, keskusteluapua päihteettömänä pysymiseen tai joskus jopa pidempiaikaista kuntoutusta. On ollut myös tilanteita, joissa asiakkaalla on ollut jokin akuutti päihdetilanne. Silloin asiakkaalle on varattu aika A-klinikalta ja palvelu on keskeytetty siksi aikaa, että asiakas saa itsensä kuntoon. A-klinikka on näissä tilanteissa ohjannut asiakkaita myös Pitkämäen kuntoutuslaitokseen katkaisuhuoltoon.

A-klinikan työntekijä kertoo kuitenkin, että A-klinikalla ei ole varsinaisia valmiiksi suunniteltuja päihdehuollollisia ohjelmia. Jokaiselle asiakkaalle räätälöidään henkilökohtainen hoitosuunnitelma. Hoitosuunnitelma perustuu asiakkaan omiin tavoitteisiin ja siihen, mitä he ovat valmiita vastaanottamaan. Asiakkaan tukemiseksi ei ole olemassa mitään valmista kaavaa, vaan työn ydin on kohdata asiakas henkilökohtaisesti. Kohtaamiset ovat asiakkaan murheen ja huolen kuuntelemista sekä tilannekartoitusta siitä, millaista toimintaa hänen tukemisekseen voidaan tarjota. Keskustelu ja motivoiva haastattelu ovat A-klinikalla tehtävän työn kulmakiviä, joiden avulla lähdetään selvittämään keinoja asiakkaan tilanteen

eteenpäin viemiseksi. Myös Holmberg korostaa, että työntekijän lähestymistavalla on suuri merkitys asiakkaan itsetunnolle. Asiakas voi kokea, ” ettei ole edes apua hakiessaan ihmisenä riittävä ” (Holmberg 2010, 56 - 57.) Päihdeongelmat eivät siis saisi olla syynä siihen, ettei ihminen pääse yhdyskuntapalvelun piiriin.

Hoitosuunnitelmaan voidaan sisällyttää esimerkiksi lääkehoitoa, keskustelukäyntejä työntekijän kanssa tai muita asiakasta tukevia toimintoja. Käyntien määrä ja tiheys voidaan sopia etukäteen ja tarvittaessa niitä voidaan vähentää tai lisätä. A-klinikkakäyntejä tukevia toimintoja ovat muun muassa akupunktio-ryhmät, joissa harjoitellaan oman kehon hallintaa. Käytössä on myös fysioakustinen hoitotuoli, jota voidaan käyttää sarjahoitomenetelmänä. Näiden toimintojen tarkoituksena on rauhoittua kuuntelemaan omaa kehoa ja parantamaan asiakkaan hyvinvointia jollakin muulla keinolla kuin päihteillä. A-klinikalla on myös vertaistukiryhmiä, joissa on kuitenkin työntekijä aina läsnä.

Toinen rikosseuraamustyöntekijöistä tuo esiin, että olisi hyvä jos päihdehuollon palveluita voitaisiin hyödyntää pidemmällä aikavälillä kuin aikaisemmin. Asiakas voisi käydä A-klinikalla esimerkiksi koko palvelun ajan säännöllisesti, vaikka kerran viikossa, jolloin päihdehuolto kulkisi asiakkaan mukana hoitomuotoisena koko palvelun ajan. Myös A-klinikan työntekijä sanoo, että asiakasta tukevien päihdehuollollisten toimintojen määrää yhdyskuntapalvelussa voitaisiin lisätä asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaan. Tunteihin voitaisiin myös sisällyttää fysioakustista hoitotuolia tai akupunktiota, joiden avulla tuettaisiin asiakkaan mielenhallintaa ja rentoutumiskeinoja. Jos yhdyskuntapalvelun suorittajalla ilmenee päihdeongelmia palvelun aikana, on mahdollista keskeyttää palvelu ja puuttua päihteidenkäyttöön, jonka jälkeen palvelua voidaan taas jatkaa. A-klinikan työntekijä näkee myös, että vertaistukiryhmät voisivat toimia osana yhdyskuntapalvelua. Rikosseuraamustyöntekijän mukaan olisi myös hyvä keskustella päihdehuollon mahdollista jatkamista ja sen tarvetta palvelun päättyttyä. Päihdehuollon maksajatahosta olisi myös hyvä keskustella.

Kuten A-klinikan työntekijä, myös toinen rikosseuraamustyöntekijöistä tähdentää, että on tärkeää tiedustella asiakkaan omaa motivaatiota päihdehuoltoon. On turhaa ohjata päihdehuoltoon, jos asiakas ei ole kiinnostunut siellä käymään. Ensimmäi-

nen aika A-klinikalle varataan yleensä yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakkaan voi olla vaikea ottaa itse yhteyttä päihdepalveluihin, jolloin päihdehuollon tarjoaman tuen mahdollisuus jää käyttämättä. Haastateltava kertoo, että joskus kaksoisdiagnoosi asiakkaita on vaikea ohjata oikeaan palveluun, koska mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat erillään ja joskus on vaikeaa hahmottaa, johtuvatko ongelmat päihhteistä vai mielenterveysongelmista. Haastateltava näkee hyvänä, että A-klinikalla on myös lääkäri. Näin asiakkaan tilannetta voidaan arvioida moniammatillisesti ja ohjata tarvittaessa esimerkiksi mielenterveyspalvelujen piiriin.

Yhdyskuntapalvelun asiakas kertoo, että hän on ollut seitsemän kertaa Pitkämäellä katkaisuhoidossa sekä puoli vuotta Mainieniemien yhteisohoidollisessa päihdekuntoutuksessa. A-klinikalla haastateltava on käynyt vaihtelevasti, toisinaan useammin, toisinaan vähemmän. Haastateltava on kokenut saavansa A-klinikalta tukea ja keskusteluapua. Ensimmäisellä kerralla aika A-klinikalle varattiin yhdessä rikosseuraamustyöntekijän kanssa. Aika ja tapaaminen järjestyivät jo samana päivänä.

Hankalana A-klinikan työntekijä näkee sen, että yleensä yhdyskuntapalvelun asiakkailla käynnit A-klinikalla on sisällytetty yhdyskuntapalveluun, jolloin ne eivät ole täysin vapaaehtoisia. Tämä voi vaikeuttaa avoimen vuorovaikutuksen syntymistä ja heikentää saadun tuen tehoa. A-klinikan periaatteisiin kuuluu, että asiakkaat tulevat sinne vapaaehtoisesti.

Noh nyt puhun siitä omasta kokemuksesta, mikä mulla on ollut kokemus, kun oon työskennellyt asiakkaan kanssa, joka tulee tavallaan jonkun toisen ohjaamana. Mä puhun siitä yleisellä tasolla siitä, en pelkästään rikosseuraamusviraston ohjaamia asiakkaita, vaan yleensä asiakkaita, jotka tulee jonkun viranomaistahon ohjaamana hoidattamaan päihdeongelmaansa. On aika usein alussa sitä mieltä, että ei hänellä ole päihdeongelmaa ja häntä niinkun vaan halutaan lähinnä kiusata tässä. Mutta tota, jos pystytään saamaan hyvä ja luottamuksellinen suhde siinä niiden ensimmäisten tapaamisten aikana, niin sitten yleensä sitten pysytään jo puhumaan asioista niiden

oikealla nimellä. Eli pureutumaan siihen päihdeongelman ytimeen, jos semmoinen sieltä löytyy ja voihan se olla, että se on oikeasti taakse jäänyttä elämää se päihteiden käyttö, mutta sitä vaan viranomaiset on niin julmia, että ne epäilee aina.

7.3 Yhdyskuntapalvelun asiakkaiden elämänhallinta ja sen tukeminen

Yhdyskuntapalvelun asiakkaiden elämänhallintaa on vaikea kuvata tyhjentävästi, koska elämäntilanteet ovat niin erilaisia. Puhuttaessa asiakkaiden elämänhallinnasta rikosseuraamustyöntekijöiden haastatteluissa nousee esille muun muassa asiakkaiden perhetilanne ja muut sosiaaliset suhteet. Niiden merkitys painottuu myös asiakkaan haastattelussa. Työntekijän näkökulmasta sosiaalisten suhteiden merkitys korostuu varsinkin asiakkaiden elämän ongelmatilanteissa. Esimerkiksi läheiset suhteet vanhempiin ja sisaruksiin sekä yhteydenpito muihin sukulaisiin ja tuttaviiin tukevat asiakasta. Asiakas voi kokea perheen ja läheiset motivaation ylläpitäjänä. Myös asumistilanteella on suuri merkitys elämänhallinnan ylläpitämisessä.

Jos mulla ei oo missä olla yötä, ei asuntoa eikä... mä oon hakenut kyllä... Ja en mä voi... sitten menee ihan sotkuu tän yhdyskuntapalvelun kanssa, jos mä joudun tuol linja-autoasemal nukkuu...

Rikosseuraamustyöntekijän mukaan puutteellisetkaan elämänhallinnan osa-alueet eivät välttämättä ole este palvelusta suoriutumiselle. Esimerkiksi asunto on ihmisen elämänhallinnan kannalta perustavan tärkeä asia, mutta asunnon puuttuminen ei kuitenkaan aina estä palvelusta suoriutumista.

Et jollakin voi puuttua asunto mikä on tietysti periaatteellisesti niinku hyvinkin tärkeä asia mut et pystyy sti kuitenkin ehkä ystävien luota tai ehkä vanhempien luota niinku sen asian, niinku yhdyskuntapalvelun hoitamaan.

Kaveripiiri voi myös helposti joko tukea tai haitata sitä, mihin suuntaan elämäntapa kehittyy.

Et jos itellä vaikka oiskin hirveesti halua päästä niistä rikoksista eroon ja lopettaa päihteiden käyttö, jos ei sul oo ketään muita tuttuja kuin semmosia, jotka tekee rikoksia tai käyttää päihteitä, huumeita ja alkoholia. Niin se on kauheen vaikee irtautua siitä, jos vaihtoehtona on se, että jätät ihan yksin. Sä et oo niissä tutuissa ympyröissä missä on hyvä ja turvallinen olla, niin onhan se ihan kauheen vaikeeta alottaa alusta, jos ei oo mitään muuta vaihtoehtoa sille. Niin semmosella sosiaalisella ympäristöllä ja päihteiden käytöllä on ihan hirveen iso vaikutus kaikkeen.

Parisuhteella on tärkeä rooli asiakkaan elämänhallinnan ja päihteettömyyden kannalta. Parisuhde voi olla tukea antava. Toisaalta, jos myös puoliso käyttää päihteitä, elämäntavan muuttaminen on vielä vaikeampaa. Sillä, miten avoimesti asiakas pystyy puhumaan puolisolleen rikoksista ja ylipäättään siitä, että suorittaa yhdyskuntapalvelua, on vaikutus asiakkaan hyvinvointiin ja sitä kautta elämänhallintaan. Rikosseuraamustyöntekijän kokemuksen mukaan asiakkaat puhuvat yleensä ainakin läheisimmille ihmisille asioistaan.

Toimeentulon vaikeudet haittaavat monen asiakkaan elämänhallintaa ja yhdyskuntapalvelusta suoriutumista. Asiakkaan haastatteluista tulee esiin toimeentulon niukkuuden vaikutus elämänlaatuun ja mahdollisuuksiin. Elämän kriisitilanteilla voi usein olla käänteen tekevä vaikutus asiakkaan elämässä. Esimerkiksi läheisen kuolema, avioero tai sairastuminen voi heikentää asiakkaan tilannetta. Säännölliset harrastukset, kuten säännöllinen urheiluharrastus, voi olla tukemassa asiakkaan elämänhallintaa.

Mielenterveydelliset ongelmat ovat yksi suuri vaikeuttava tekijä asiakkaiden elämänhallinnassa. Rikosseuraamustyöntekijä korostaakin, että mielenterveyspalveluihin pitäisi yhdyskuntapalvelun aikana satsata. Myös asiakkaan haastattelussa tulee esiin tuen tarve mielenterveysongelmien suhteen.

Mun varmaan pitäis mennä johonki... johonki keskusteluun... kun tietäis vaan mihin... En tiiä mihkä menisin juttelee.

Yhdyskuntapalvelun asiakas kokee yhdyskuntapalvelun suorittamisen tuoneen elämäänsä sisältöä ja säännöllisyyttä (ks. myös sivut 15 - 16). Haastattelussa tulee esiin turhautuminen ja pitkästyminen siihen, ettei ole mitään tekemistä. Tärkeänä tukena elämänhallintansa kannalta asiakas kokee sen, että yhdyskuntaseuraamus-toimistolta hän saa apua asioidensa hoitamiseen. Työntekijät ovat etsineet virastojen ja palvelujen puhelinnumeroita ja toimiston puhelimesta on saanut soittaa vieranomaispuheluita.

7.4 Toiminta-ohjelmien hyödyntäminen osana yhdyskuntapalvelua

Rikosseuraamustyöntekijän mukaan toiminta-ohjelmia olisi hyvä liittää osaksi yhdyskuntapalvelua entistä täysipainoisemmin. Tähän mennessä toiminta-ohjelmiin on voitu käyttää yhdyskuntapalvelusta 10 tuntia, minkä rikosseuraamustyöntekijä näkee melko lyhyenä aikana. Pidemmillä ohjelmilla voitaisiin saavuttaa pysyvämpiä tuloksia ja antaa eväitä pidemmälle ajalle. Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelmasta on voitu suorittaa vähintään viisi tuntia osana yhdyskuntapalvelua. Ohjelmassa valitaan jokin tärkeä aihe, johon asiakas haluaa muutosta. Se voi olla esimerkiksi päihteiden käyttö, tupakoinnin lopettaminen, asumistilanteeseen tai rahapelien pelaamiseen liittyvä asia. Asiakkaan haastattelussa nousee myös esiin monia asioita, joita ohjelmassa halutaan käsitellä.

No... on aika sotkussa kaikki hommat nytte... Pitäis saaha jostain päin aukastua sitä solmua.

Asiakkaan haluamia asioita käsitellään työntekijän kanssa, joka on koulutettu ohjaamaan tällaisia keskusteluja.

Liikenneturva – ohjelmaa on tähän mennessä toteutettu ryhmämuotoisena, mutta sitä on jatkossa mahdollista toteuttaa myös yksilöllisenä ohjelmana. Ohjelma sisältää yhteensä 10 tuntia. Kuusi ryhmätuntia, jotka toteutetaan yhteistyössä yh-

dyskuntaseuraamustoimiston ja Liikenneturvan kanssa sekä neljä yksilöllistä tuntia. Ohjelma sisältää ryhmäkeskustelua, jossa käydään läpi liikennekäyttäytymistä ja rattijuopumukseen johtaneita syitä. Neljä tuntia ohjelmasta on rikosseuraamustyöntekijän kanssa käytävää yksilöllistä keskustelua. Ohjelmaan voi osallistua esimerkiksi henkilö, joka on tuomittu rattijuopumuksesta.

Suuttumuksen hallinta – ohjelma toteutetaan ryhmänä ja yksilötunteina. Ohjelma on suunnattu lähinnä pahoinpitelystä tuomituille ja henkilöille, joilla on impulsii-vista tai aggressiivista käyttäytymistä. Lisäksi on päihdehuolto-jakso, joka voidaan myös liittää yhdyskuntapalveluun ja joka sisältää arviointia tuen tarpeesta.

Rikosseuraamustyöntekijä painottaa, että toiminta-ohjelmat ovat tehokas keino antamaan valmiuksia asiakkaan elämänhallintaan. Niillä vaikutetaan asiakkaan sisäisiin asenteisiin, jotka ovat usein rikoskäyttäytymisen takana. Toiminta-ohjelmissa annetaan asiakkaalle vaihtoehtoisia toimintamalleja eri tilanteisiin. Asiakkaan on itse harjoiteltava niitä taitoja, joita hänelle opetetaan.

Yhdyskuntapalveluun liittyvä 30 tuntia mahdollistaa toiminta-ohjelmien yhdistämisen niin, että asiakas voi käydä useamman toiminta-ohjelman läpi. Rikosseuraamustyöntekijä korostaa arvioinnin merkitystä siinä, että toiminta-ohjelmat kohdennettaisiin oikeille ihmisille. Esimerkiksi asiakasta, jolla ei ole varsinaista päihdeongelmaa, ei ohjata päihdehuollolliseen ohjelmaan.

Molemmat rikosseuraamustyöntekijät painottavat myös sitä, että asiakkaan oma motivaatio ratkaisee pitkälti sen, miten ohjelma vaikuttaa asiakkaan elämään. Toisen haastateltavista arvelee, että jos syy toiminta-ohjelmaan hakeutumiseen on vain saada suoritettua helposti yhdyskuntapalvelun tunteja, ei toiminta-ohjelma silloin voi olla kovin tehokas. Jos asiakas on halukas tekemään jotain ongelmil-leen ja saamaan ohjelmasta jotain irti, haastateltava uskoo, että ohjelmat ovat hyö-dyllisiä. Niistä voi saada apua ja tukea sekä palvelun suorittamiseen, että asiak-kaan henkilökohtaiseen elämään. Myös asiakkaan ja työntekijän henkilökemiat vaikuttavat ohjelman tehokkuuteen. Vuorovaikutuksen toimimattomuus antaa tuskin hyviä tuloksia ohjelman vaikuttavuudesta. Toiminta-ohjelmien on oltava Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymiä ja niiden vaikuttavuus on pystyttävä osoit-

tamaan. Rikosseuraamustyöntekijän mukaan yhdyskuntaseuraamustoimistoilla ei siis voida kehittää Rikosseuraamuslaitoksen linjauksista poikkeavaa toimintaa omin päin.

Rikosseuraamustyöntekijä kertoo, että hän olisi kiinnostunut pitämään toiminnallisempaa ohjausta asiakkaille, esimerkiksi erilaisten elämänhallintaa koskevien ryhmien muodossa. Hänen mukaansa olisi hyödyllistä ohjata asiakkaita arkisissa asioissa, kuten ruoanlaitossa ja pyykinpesussa. Monet tarvitsevat tukea arjen taitoihinsa.

Monet ois varmasti innokkaita lähtemään mukaan semmoseen toiminnalliseen ohjelmaan, missä niinkun ite pääsee tekemään ja toimimaan ja saa tavallaan niitä onnistumisen kokemuksia myös siitä kautta. Että ite tekee ja huomaa et onnistuu ja siitä syntyy tulosta. Ni mun mielestä olis mielenkiintosta ite vetää semmosta ja siitä ois niinkun ihan käytännönläheistä hyötyä asiakkaille, mut emmä oo koskaan puhunu kenenkään asiakkaan kanssa siitä, mut ite näkisin et siitä vois olla hyötyä.

8 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kuten monessakin kohdassa on jo tullut ilmi, on opinnäytetyössä käsitellystä lakiuudistuksesta vielä niukasti kokemusta. Haastattelujen toteuttamisajankohtana tietoa lakimuutoksesta oli vielä hyvin hajanaisesti; yhtenäistä tietoa ei juuri ollut. Loppukevään ja syksyn 2011 aikana aiheesta oli jo koottu uutta ja yhtenäisempää tietoa sekä linjauksia.

Koska yhtenäistä tietoa oli vielä vähän ja aiheeseen liittyvää kokemusta oli hyvin niukasti, pidettiin haastattelujen painopiste ongelmissa, joita yhdyskuntapalvelussa esiintyy. Oleellisena osana painopistettä olivat myös yhdyskuntapalvelun ja asiakkaiden elämänhallinnan suhde. Pidimme tämän tyyllisen tiedon keräämistä tärkeänä osana yhdyskuntapalvelun sisältöä suunniteltaessa, koska se on merkityksellistä toiminnan kehittämislle.

Päihdeongelmat olivat lähes kaikissa haastatteluissa pääasiallinen teema, joskin muut elämänhallinnan ongelmat nivoutuvat niihin niin tiiviisti yhteen, että niiden erottelu oli välillä hankalaa kun tuloksia analysoitiin. Oli siis ennalta arvatavaa, että päihdeongelmat olivat myös suurin ongelma yhdyskuntapalvelusta suoriutumisessa. Päihdehuollolliseen toimintaan panostamisen tarve on ilmeinen ja tärkeää olisi myös kehittää yhteistyötä päihdehuollon palvelujen kanssa.

A-klinikan haastattelussa ja rikosseuraamustyöntekijöiden lausumissa esiintyi lievää ristiriitaa sen suhteen, minkälaista toimintaa A-klinikalta tarjotaan asiakkaille. Pientä epäselvyyttä oli myös siinä, minkälaista tukea sieltä tulevaisuudessa odotetaan. Rikosseuraamustyöntekijät puhuivat informatiivis-sisältöisestä päihdehuollollisesta ohjelmasta, johon asiakkaat ovat osallistuneet. Yhdyskuntaseuraamustoimistolta myös toivottiin tulevaisuudessa päihdehuollollista ohjelmaa, johon sisältyisi muutakin kuin informatiivista tukea. A-klinikan työntekijä puolestaan korosti, ettei A-klinikalla ole mitään valmista strukturoitua päihdeohjelmaa, vaan että toiminta perustuu yksilölliseen kohtaamiseen ja vuorovaikutuk-

seen. Asiakkaan päihdehuollollisen tuen tarve kartoitetaan asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Yhteneväistä A-klinikan palvelujen tarjonnassa ja rikosseuraamustyöntekijöiden odotuksissa oli kuitenkin paljon. Sekä rikosseuraamustyöntekijöiden, että yhdyskuntapalvelun asiakkaan mukaan tuen piiriin on päässyt aina suhteellisen helposti. A-klinikalla asiakkaalle laaditaan hoitosuunnitelma, johon voidaan sisällyttää esimerkiksi lääkehoitoa ja keskusteluapua. Rikosseuraamustyöntekijöiden mukaan juuri tällaiseen tukeen olisi tarvetta. Lisäksi A-klinikan tarjonnasta löytyy vertais-tukiryhmiä, akupunktio-hoitoa sekä fysioakustinen hoitotuoli. A-klinikka voi olla asiakkaan tukena myös yhdyskuntapalvelun asiakkaiden akuuteissa päihdetilan-teissa, jolloin yhdyskuntapalvelu on vaarassa keskeytyä päihdeiden käytön takia. Rikosseuraamustyöntekijä korostaa, että päihdehuollollisen toiminnan liittäminen yhdyskuntapalveluun vaatii, että toiminta suunnitellaan ja aikataulutetaan jo ennen palvelun alkamista. Päihdehuollon palvelujen maksajatahosta oli epäselvyyttä ja siitä olisi vielä hyvä keskustella.

Palvelupaikan edustaja korosti palvelupaikan ilmapiiriä tärkeänä tekijänä palvelun onnistumisen kannalta. Häpeän tunne siitä, että on tehnyt rikoksen ja suorittaa rangaistusta, voi haitata palveluun tulemistä. Rikosseuraamuslaitoksen tekemissä linjauksissa yhdyskuntapalvelun sisällöstä mainittiin, että yhdyskuntapalveluun voitaisiin liittää rikoskeskusteluja. Opinnäytetyön tekijöissä heräsi ajatus siitä, voisiko rikoskeskusteluilla lievittää asiakkaan häpeän kokemusta rikoksen teke-misestä.

Sekä rikosseuraamustyöntekijöiden, että yhdyskuntapalvelun asiakkaan haastatte-lusta nousee esiin tarve mielenterveyspalveluiden käyttöön. Masennus ja muut mielenterveyden ongelmat näyttävät olevan hyvin yleisiä yhdyskuntapalvelun asiakkailla, mikä tulee esiin haastattelujen lisäksi muustakin tietopohjan materiaa-lista. Mielenterveyspalveluihin ohjaaminen on tärkeää ja se tukisi hyvin todennä-köisesti monia yhdyskuntapalvelun asiakkaita, jos mielenterveyspalveluihin osal-listuminen liitettäisi osaksi yhdyskuntapalvelua.

Yhdyskuntapalvelun asiakkaan haastattelusta välittyi kuva siitä, että yhdyskuntaseuraamustoimistoon oli aina helppo ottaa kontaktia ja apua sai aina sitä tarvittaessa. Yhdyskuntaseuraamustoimiston henkilökuntaa kuvattiin ”mukaviksi” ja helposti lähestyttäviksi.

Kaikissa haastatteluissa tuli ilmi, että asiakkaan oma motivaatio on kaiken muutoksen kannalta ratkaiseva tekijä. ”Kannettu vesi ei kaivossa pysy” sanoi toinen rikosseuraamustyöntekijöistä kuvatessaan sitä, miten vähän ihmistä voidaan auttaa, ellei hän halua itse auttaa itseään. Muutos vaatii aina paljon työtä, eikä kukaan muu voi tehdä sitä työtä kuin asiakas itse. Työntekijät voivat olla vain tukemassa asiakasta ja antaa ammatillisen tietonsa ja taitonsa asiakkaan käyttöön. Myös palvelusta suoriutumisen kannalta asiakkaan motivaatio on olennaisen tärkeää, kuten palvelupaikan edustaja totesi. Siksi olisikin tärkeää käyttää osa yhdyskuntapalvelun tunneista asiakkaan motivoimiseen. Myös asiakas itse toi esiin niitä asioita, mitkä häntä motivoi muutokseen.

Sekä rikosseuraamustyöntekijä, A-klinikan työntekijä, että palvelupaikan edustaja tähdensivät yhdyskuntapalvelun suunnittelua ja siihen liittyvien tukitoimien oikeaa kohdentamista. Palvelupaikan edustajan mukaan palvelun suunnittelu näkyy palvelupaikalla, sillä palvelun aikataulutus auttaa asiakasta suoriutumaan palvelusta. Kun palvelu suunnitellaan etukäteen, asiakas myös sitoutuu noudattamaan aikatauluja. Rikosseuraamustyöntekijät pitäisivät tärkeänä, että osa yhdyskuntapalvelun tunneista voitaisiin käyttää palvelun suunnitteluun jo ennen toimeenpanon alkua.

Toiminta-ohjelmilla tulee luultavasti olemaan merkittävin osuus yhdyskuntapalvelun sisällössä. Toiminta-ohjelmien käyttöä rajaa se, että niiden vaikuttavuus tulee pystyä osoittamaan. Toinen rikosseuraamustyöntekijä puhui kiinnostuksestaan ohjata toiminnallisia elämäntilanteiden hallintaryhmiä. Tällaisen ohjelman toteuttaminen vaatisi kuitenkin Rikosseuraamuslaitoksen hyväksynnän ja akkreditoinnin, eli ohjelman vaikuttavuuden osoittamisen.

9 POHDINTA

Opinnäytetyön otos oli suhteellisen pieni. Tämä on olennaista laadullisessa tutkimuksessa, jossa ei ole tarkoitus tutkia suurta kohderyhmää. Aiheen laajempi tutkiminen olisi opinnäytetyön puitteissa ollut liian suuri kokonaisuus. Tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä valtakunnalliselle tasolle, koska haastateltavat ovat vain yhdestä yhdyskuntaseuraamustoimistosta, yhdestä palvelupaikasta ja yhdestä A-klinikan yksiköstä. Olisi mielenkiintoista koota tietoa eri yhdyskuntaseuraamustoimistojen kokemuksista yhdyskuntapalvelun sisällöstä ja erityisesti liittyen lakiuudistukseen.

Yhdyskuntapalvelun asiakaskunta on hyvin moninainen. Asiakkaat ovat sosiaaliselta taustaltaan, koulutukseltaan ja asemaltaan hyvin erilaisia. Suorittajia voi olla lääkäreistä ja lakimiehistä peruskoulun kesken jättäneisiin. Siksi myös elämäntilanteet ovat hyvin erilaisia ja tuen tarve ilmenee eri asiakkailta eri tavoin. Tämän vuoksi yhdyskuntapalvelun yksilöllinen suunnitteleminen on tärkeää. Tukea tulee kohdentaa vain sitä tarvitseville.

Olemme pohtineet opinnäytetyöprosessin aikana paljon asiakkaiden yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä. Sosiaalinen status ei saisi vaikuttaa siihen, millaisiin rangaistuksiin ihminen tuomitaan. Yhdenvertaisuuslaki (2004/21, 4§) velvoittaa viranomaisia edistämään yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa ja erityisesti olosuhteissa, joissa yhdenvertaisuus on estynyt. Kysymys ei kuitenkaan aina ole yksinkertainen. Luvussa 4.3 todetaan, että Suomen rikosseuraamusjärjestelmässä esiintyy valikoituvuutta. Ongelma on selvästi nähtävissä, mutta miten siihen voidaan vastata, on kokonaan toinen kysymys. Yhteiskunnan vastuu on huolehtia heikompiosaisista ja tarjota palveluja ja tukitoimia esimerkiksi päihdeongelmiin. Ihminen on kuitenkin itse viime kädessä vastuussa siitä, miten hyödyntää näitä palveluja. Kun ajatellaan yhdyskuntapalvelusta suoriutumista, niin toisilla asiakkailta on siihen paremmat edellytykset. Heikommassa asemassa oleville tulisi olla tarjolla heidän tarvitsemansa palvelut yhdyskuntapalvelusta suoriutumiseksi. Asiakas on kuitenkin itse vastuussa siitä, onko hänellä motivaatiota suorittaa palvelusta tarjotun tuen avulla.

Opinnäytetyöprosessi oli haasteellinen, koska tutkittava aihe oli niin tuore. Yhdyskuntapalveluun liittyvästä 30 tunnista ei ollut vielä käytännön kokemusta, eikä kovin paljoa yhtenäistä tietoa. Uutta tietoa aiheesta syntyi sitä mukaa kun opinnäytetyöprosessi eteni. Tämän vuoksi opinnäytetyön tietopohjassa on hieman eri aikoina tullutta tietoa. Esimerkiksi lakiuudistusta koskeva hallituksen esitys eduskunnalle, oli ilmestynyt jo syksyllä 2010. Rikosseuraamuslaitoksen tekemät linjaukset muun kuin työtoiminnan sisällöstä puolestaan ovat ilmestyneet vasta opinnäytetyöhön tehtyjen haastattelujen jälkeen kesällä 2011.

Opinnäytetyöprosessi kokonaisuudessaan on ollut mielenkiintoinen ja haastava. Se on vaatinut pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä, sekä tietysti paljon työtä. Olemme oppineet prosessin aikana paljon tutkimuksen tekemisestä ja tutkimuksellisesta työotteesta. Olemme oppineet myös itsenäistä työskentelyä ja oman työn organisointia. Kokonaisuuksien hahmottamien kyky on myös kehittynyt.

Olemme saaneet runsaasti tietämystä rikosseuraamusalasta ja työstä rikoksentekeijöiden parissa. Samalla osaamisemme sosiaalityöstä ylipäätään on lisääntynyt. Ymmärrys yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta on myös syventynyt. Eri-tyisinä sosiaalityön menetelminä palveluohjaus ja palvelujen kokoaminen asiakkaan tueksi oikein kohdennettuna, on selkiytynyt mielissämme. Samalla yksi sosiaalipedagogisen työotteen ydinajatuksista, eli ajatus asiakkaan subjektiudesta, on vahvistunut. Ammattilainen ei voi tehdä päätöksiä, eikä suorittaa elämänmuutosta asiakkaan puolesta, vaan asiakkaan on tehtävä se itse.

Arvioidessamme itse opinnäytetyöprosessin onnistumista, olimme suhteellisen tyytyväisiä. Ottaen huomioon kokemattomuutemme tutkimuksen tekemisestä, oli työskentelymme varsin itsenäistä. Vastuun jakautuminen kahden opinnäytetyön tekijän välillä oli tasapuolista ja yhteistyö toimi. Yhteistyön sujuvuutta on lisännyt myös yhteinen mielenkiinto yhdyskuntapalvelun kehittämiseen sekä palvelun suorittajien tukemiseen yhdyskuntapalvelun aikana.

Haastatteluajkojen sopiminen haasteltavien henkilöiden kanssa oli välillä haastavaa, koska aika oli niin rajallista. Opinnäytetyön lisäksi tutkimuksen tekijöillä oli myös paljon muita opintoja. Haastattelutilanteisiin jouduttiin menemään kesken

koulupäivien tai harjoittelun. Tämä vaikeutti toisinaan haastattelutilanteeseen ja sen tunnelmaan pääsemisessä. Haastattelutilanteista parhaiten opinnäytetyöntekijöiden mieleen jäi asiakkaan haastattelu, koska se toi molemmille onnistumisen kokemuksen. Haastattelun ilmapiiri oli avoin ja luottamuksellinen. Oli hienoa huomata, että asiakas pystyi uskoutumaan vaikeistakin asioistaan. Haastattelutilanne oli myös hyvää kokemusta asiakastilanteista.

Yksi haastateltava kieltäytyi haastattelunsa nauhoittamisesta. Jälkikäteen pohdimme, että haastattelun nauhoittamista ei olisi tarvinnut korostaa niin perusteellisesti. Kysyimme nauhoittamiseen luvan jo ennen haastattelua, jolloin haastateltava koki, että haastattelutilanteesta tulisi epämiellyttävä ja kuulustelumainen. Jos nauhoituksesta olisi mainittu vasta haastattelun alussa, ei tällaista mielikuvaa olisi ehkä syntynyt. Nauhoituksen poisjääminen saattoi jättää joitakin tärkeitä asioita pois tutkimuksesta, sillä kaikkea olennaista ei välttämättä ehditty haastattelun aikana kirjata.

Olemme saaneet taustaorganisaation kautta tukea opinnäytetyön tekemiseen. Yhdyskuntaseuraamustoimistolta on lähestytty meitä opinnäytetyön tekijöitä, jos lakimuutokseen on ollut suunnitteilla uusia linjauksia. Olemme saaneet yhdyskuntaseuraamustoimiston kautta myös paljon rikosseuraamusalan kirjallisuutta ja hyödyntäneet niitä opinnäytetyön tekemisessä.

Opinnäytetyömme on ensimmäinen lakimuutoksesta yhteinäistä tietoa kokoava tutkimus. On mielenkiintoista tietää, miten siihen liittyvät asiat tulevat edistymään tulevaisuudessa ja miten sen tuomat uudet linjaukset tulevat näkymään yhdyskuntaseuraamustyössä. Siitä olisikin mahdollisuus tehdä jatkotutkimusta ja selvittää, miten asiat ovat edistyneet esimerkiksi muutaman vuoden kuluttua.

LÄHTEET

A-klinikkasäätiö 2011. Tampereen A-klinikkasäätiö. [Viitattu 19.10.2011]

Saatavissa: <http://toimipaikka.a-klinikka.fi/tampere/>

Berner, A. 2010. Rikollinen pantiin töihin. Helsingin sanomat 21.10. 2010.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.

Foucault, M. 1975. Tarkkailla ja rangaista. Otavan kirjapaino Oy: Keuruu.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdyskuntapalvelusta annetun lain muuttamiseksi, HE 3/2009.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino: Helsinki.

Holmberg, J. 2010. Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan. Edita Prima Oy: Helsinki

Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) 2008. Sosiaalityö aikuisten parissa. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.

Kangaspunta, R. 2010. Yhdyskuntapalvelun muutokset 1.1.2011 lukien. Luentomateriaali Rikosseuraamuslaitoksen koulutuspäivät 12-14.10.2010.

Keinänen, A. 2008. Yhdyskuntapalvelu empiirisen kriminologisen tutkimuksen kohteena. Joensuun yliopistopaino: Joensuu.

Keltikangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. WS Bookwell Oy: Juva.

Kivivuori, J., Linderborg H. 2009. Lyhytaikaisvanki, tutkimus lyhytaikaisvankien

elinoloista, elämäntavasta ja rikollisuudesta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009.

Knuuti, U. & Vogt-Airaksinen T. 2010. Ohjelmatyö rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos. Keskushallintoyksikkö.

Koskisu, J. 2004. Eri teitä perille – mitä mielenterveyskuntoutus on? Helsinki: Edita.

Kriminaalihuoltolaitos 2006. 10 tunnin liikenneturvaohjelma rattijuopumuksesta tuomituille.

Kriminaalihuoltolaitos 2006. Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/2006. Helsinki.

Laapotti, S., Hatakka, M., Keskinen E. 2004. Liikenneturvajaksot osana rattijuoppojen yhdyskuntapalvelua - mielekästä toimintaa. Turun yliopiston psykologian laitos. Liikenneturvan tutkimusmonisteita. 100/ 2004 [Viitattu 07.01.2011.] Saatavissa: www.liikenneturva.fi

Laine, M. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Tietosanoma Oy: Helsinki.

Laki yhdyskuntapalvelusta 642/2010

Lappi-Seppälä, T. 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Yliopistopaino: Helsinki.

Lappi-Seppälä, T. 2009. Portti vapauteen. [Viitattu 26.8.2011] Saatavissa: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2461/rangaistusjarjestelma_suomessa

Oikeusministeriö 2001. Rikoksettomaan elämänhallintaan. Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2001:2 [Viitattu 07.01.2011] Saatavissa: www.om.fi

Oikeusministeriö 2007. Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka. Kriminaalipoliittinen toimintaohjelma vuosille 2007–2011. Oikeusministeriö. [Viitattu 07.01.2011] Saatavissa: www.om.fi

Rautiainen, M. 2008. Yhdyskuntapalvelun soveltuvuusarvioinnin, tuomitsemisen ja palvelun suorittamisen yhdenvertaisuus. Kriminaalihoitolaitos. Referee-artikkeli 1.0. Julkaisu 13.10.2008.

Rautniemi, L. 2009. Vapaus – suuri vankila, yhdyskuntapalvelu kansalaisyhteiskuntaan sijoittuvana rangaistuksena. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2009. Vammalan kirjapaino Oy: Vammala

Rikosseuraamuslaitos 2008. VKM - viisi keskustelua muutoksesta ohjelmakäsikirja, Suomennos ruotsalaisesta BSF Beteende - Samtal - Förändring – ohjelmasta.

Rikosseuraamusvirasto 2008. Rikosseuraamusalan asiakaskunta, työprosessit ja kuntouttaminen. Rikosseuraamusviraston monisteita 5/2008, työryhmän mietintö. [Viitattu 07.01.2011] Saatavissa: www.rikosseuraamus.fi

Rikosseuraamusvirasto 2008. Suuttumuksen hallinta, opas ohjaajille. Ison-Britannian vankeinhoitolaitos 1995, Paula Aution käännöksen pohjalta muokannut ja täydentänyt Maarit Suomela.

Rise – Rikosseuraamuslaitos 2011. Seuraamukset. [Viitattu 5.11.2010] Saatavissa: www.rikosseuraamus.fi

Rissanen, P. 2007. Skitsofreniasta kuntoutuminen. Kehitys Oy: Pori.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2005. Mielenterveys- ja päihdepalvelujen järjestämiseen haetaan oppia. [Viitattu 19.10.2011]
Saatavissa: <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1207265>

Tilastokeskus 2009. Katsaus rangaistuksiin 2009. [Viitattu 19.10.2011.]

Saatavissa: http://www.stat.fi/til/syyttr/2009/syyttr_2009_2010-12-16_kat_001_fi.html

The Howard League for Penal Reform, Briefing Paper. 1999. Do women paint fences too? Women's experience of community service.

Worrall, A. & Hoy, C. 2005. Punishment in the Community, Managing offenders, making choices. Second edition: Willian Publishing.

Yhdenvertaisuuslaki 2004/21, 4§. Finlex. [Viitattu 27.9.2011] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>

LIITTEET

LIITE 1

Rikosseuraamuslaitos
Yhdyskuntaseuraamustoimisto
Karjalankatu 13
15140 LAHTI
Raimo Hurttila, johtaja

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

6.2.2011

Tutkimuksen tekijät:

Virpi Haaranen
Tuula Salmensuu
Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK)

Teemme opinnäytetyönämme tutkimusta yhdyskuntapalvelun sisällöllisestä kehittämisestä. Tutkimuksemme koskee vuoden 2011 alussa voimaan tullutta lakiuudistusta, jonka mukaan yhdyskuntapalvelusta muun kuin työtoiminnan osuus nousi 10 tunnista 30 tuntiin. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus ja se toteutetaan teemahaastatteluina.

Tutkimuksemme tavoitteena on kerätä tietoa ja tehdä johtopäätöksiä siitä, miten yhdyskuntapalveluun tulevat lisätunnit mahdollistaisivat asiakkaiden tukemisen heidän elämänhallinnassaan ja yhdyskuntapalvelusta suoriutumisessa erityisesti päihdeongelmien suhteen. Tavoitteena on saada tietoa siitä, mitä toiminta voisi olla ja miten jo kehitettyä toimintaa voitaisiin hyödyntää yhdyskuntapalvelun suunnittelussa ja toimeenpanossa. Tavoitteenamme on, että Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät voisivat hyödyntää keräämäämme tietoa työssään asiakkaiden kanssa.

Tutkimussuunnitelma on tehty syksyllä 2010, ja se on toimitettu Lahden yhdyskuntaseuraamustoimistoon. Toteutamme teemahaastattelut kevään 2011 aika-

na. Aineiston purkamiseen ja analysointiin jätämme aikaa syksyyn 2011, jolloin julkaisemme opinnäytetyömme. Arvioitu julkaisuaika on lokakuu 2011.

Tarkoituksemme on haastatella opinnäytetyössämme yhtä palvelupaikan edustajaa ja A-klinikan edustajaa. Näiltä tahoilta haemme tutkimuslupaa erikseen. Rikosseuraamuslaitokselta tarvitsemme haastateltavaksi kahta rikosseuraamustyöntekijää ja yhtä yhdyskuntapalvelun asiakasta. Tällä hakemuksella pyydämme tutkimuslupaa näihin haastatteluihin.

Lahdessa 6.2.2011

Tuula Salmensuu
Tutkimuksen tekijä

Virpi Haaranen
Tutkimuksen tekijä

Raimo Hurttila
Yhdyskuntaseuraamustoimisto
Johtaja

LIITE 2

TUTKIMUSLUPA

<https://keskuststo.a-klinikka.fi/tietopuu/print/1212>

A-KLINIKKASÄÄTIÖ ■ A-KLINIKSTIFTELSEN ■ A-CLINIC FOUNDATION

Haaranen Virpi
Salmensuu Tuula

TUTKIMUSLUPA

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön *Yhdyskuntapalvelun sisällöllinen kehittäminen*, jonka lupa-anomus ja tutkimussuunnitelma on toimitettu A-klinikkasäätiöön 17.01.2011, toteuttamiselle Lahden A-klinikkatoimessa myönnetään tutkimuslupa. Aluejohtaja Aarto Halén on puoltanut tutkimusta.

Hankkeen toteuttamisessa tulee noudattaa A-klinikkasäätiön hoito- ja tutkimuseettisen toimikunnan sekä kehittämissyksikön yleisiä tutkimuseettisiä ohjeita ja hyviä tutkimuskäytäntöjä.

Vastaavan tutkijan tulee huolehtia siitä, että kaikilla tutkimuksen toteuttamiseen osallistuvilla henkilöillä on riittävä vaitiolositoumus. A-klinikkasäätiön vaitiolositoumuksia saa keskustoimistosta.

Lupa myönnetään ja kohdennetaan viitaten esitettyyn hankesuunnitelmaan. Suunnitelman muuttuessa sisällöllisesti tai toteutustavaltaan tutkijan tulee hankkia uusi lupa.

Luvan myöntäjällä on oikeus tarvittaessa tarkistaa myöntämänsä lupaa tai keskeyttää hanke, jos se ei vastaa sitä mihin lupa on myönnetty.

A-klinikkasäätiön kehittämissyksikkö on valmis antamaan ohjausta ja neuvontaa hankkeen toteuttamiseksi.

Hankkeen päättyttyä tutkijan tulee toimittaa A-klinikkasäätiön keskustoimistoon tutkimusraportti sekä päivittää tutkimuksen tulokset tutkimustietokantaan.

Helsingissä 04.04.2011

Olavi Kaukonen
VTT, dos., toimitusjohtaja

Ari Saarto
kehittämisjohtaja
hoito- ja tutkimuseettisen toimikunnan sihteeri

LIITTEET Vaitiolositoumuksia 4 kpl

TIEDOKSI A-klinikkasäätiön tutkimustietokanta
Lahden A-klinikkatoimi

LIITE 3

Teemahaastattelurunko (tukirunko)

Alkuinfo (aiheeseen ja haastatteluun johdattelua):

Aikaisemmin 10 tuntia yhdyskuntapalvelusta on saanut suorittaa muuna kuin työpalveluna, esimerkiksi osallistumalla päihdehuollolliseen ohjelmaan tai Rikosseuraamuslaitoksen järjestämiin toimintaohjelmiin. Toimintaohjelmien tarkoituksena on tukea asiakkaan elämänhallintaa ja vähentää rikosten uusimisriskiä. Toimintaohjelmia ovat Suuttumuksen hallinta- ohjelma, Liikenneturva-ohjelma ja Viisi keskustelua muutoksesta ohjelma. Tämän vuoden alussa laki on muuttunut siten, että yhdyskuntapalvelusta 30 tuntia saa suorittaa muuna kuin työpalveluna. Näiden lisätuntien tarkoitus on auttaa asiakasta selviytymään yhdyskuntapalvelusta sekä tukea asiakkaan päihteettömyyttä ja elämänhallintaa. Teemme opinnäytetyötä siitä, mitä tuo toiminta voisi olla ja mitä sen avulla asiakasta voitaisiin tukea yhdyskuntapalvelun aikana.

Elämänhallinta käsitteen avaaminen ennen varsinaisen haastattelun aloittamista:

Tarkoitamme tässä elämänhallinnan käsitteellä asiakkaan yleistä elämäntilannetta, johon liittyy asunto, työ, koulutus, sosiaaliset suhteet, päihteiden käyttö ja terveys. Tähän vaikuttavat myös asiakkaan oma suhtautuminen, asenteet ja motivaatio oman elämäntilanteen ja sen muuttamisen suhteen, jos siihen on tarvetta.

1. Rikosseuraamustyöntekijä:

- Asiakkaan yhdyskuntapalvelusta suoriutuminen, miten sitä tuetaan?
- Mitkä asiat edistävät/vaikeuttavat suoriutumista?
- Laki muutoksen tuoma mahdollisuus asiakkaan tukemisessa (30 tuntia)
Mitä tämä tuntimäärän lisääntyminen voisi pitää sisällään?
- Toiminta-ohjelmien merkitys asiakkaan yhdyskuntapalvelusta suoriutumisessa (elämänhallinta, rikosten uusimisriski)
- Millaisena asiakkaiden elämänhallinta näyttäytyy? (suurimmat ongelmat, laki muutoksen tuomat mahdollisuudet)
- Päihdepalvelujen rooli asiakkaan tukemisessa yhdyskuntapalvelun aikana, millaista tukea asiakas saa päihteettömyyteensä?

2. A-klinikan työntekijä:

- Yhdyskuntapalvelua suorittavien asiakkaiden määrä A-klinikalla? (esim. vuosittain)
- Päihteiden käytön vaikutus elämänhallintaan ja yhdyskuntapalvelusta selviytymiseen
- Laki muutokset tuomat mahdollisuudet (päihteettömyyden tukeminen)
Miten näiden tuntien avulla voitaisiin tukea asiakasta lisää? Millaisia mahdollisuuksia A-klinikalla olisi tukea asiakasta päihteettömyydessä yhdyskuntapalvelun aikana?
- Millaisia päihdehuollollisia ohjelmia A-klinikalla on? Voisivatko ne toimia osana yhdyskuntapalvelua?
- Yhteistyö yks-toimiston kanssa. Kuinka paljon teette yhteistyötä Lahden yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa? Millaista? Onko tämä yhteistyö toiminut hyvin? Voisiko yhteistyötä yks-toimiston kanssa kehittää tai lisätä?

3. Palvelupaikan edustaja:

- Asiakkaan yhdyskuntapalvelusta suoriutuminen, miten sitä tuetaan?
- Mitkä asiat edistävät/vaikeuttavat suoriutumista?
- Miten palvelupaikka voi toiminnallaan edistää asiakkaan yhdyskuntapalvelusta suoriutumista?
- Laki muutoksen tuomat mahdollisuudet. Miten tuntimäärän lisääntyminen voisi näkyä palvelupaikalla?

- Yks-toimiston antama tuki palvelun aikana. Tukeeko yks-toimisto mielestäsi riittävästi asiakkaan suoriutumista yhdyskuntapalvelusta? (kehitystarpeet)
- Toiminta-ohjelmien näkyminen palvelupaikalla. Näetkö toimintaohjelmat tarpeelliseksi yhdyskuntapalvelun sisällössä? Näkyykö toimintaohjelmien käyttö mitenkään palvelupaikalla?
- Millaisena yhdyskuntapalvelun asiakkaiden elämänhallinta näyttäytyy (mitkä ovat suurimpia haasteita tai ongelmia tuottavia asioita?)

4. Asiakas:

- Millaiset asiat asiakas kokee vaikeiksi yhdyskuntapalvelussa suoriutumisessa, mitkä edistävät suoriutumista?
- Miten palvelupaikan toiminta voisi edistää asiakkaan palvelusta suoriutumista?
- Millaista tukea kaipaa/saa yks-toimistolta? Onko lisätuen tarvetta, kehittämisajatuksia?
- Päihdepalvelujen tarve (jos tarvitsee, millaista tukea)
- Yks-toimiston toiminta-ohjelmat: Onko osallistunut, onko niistä ollut hyötyä, millaista toiminta-ohjelmien sisällön pitäisi olla, jotta siitä saisi eniten hyötyä?
- Millaisena asiakas kokee elämäntilanteensa? (aloituksessa mainitut asiat, tarvittaessa niiden kertaaminen ja selventäminen)
- Mihin elämän osa-alueelle asiakas kokee tarvitsevänsä tukea, millaista?

LIITE 4

Sisällönanalysointi taulukko

Ote haastattelun analysoinnista

Haastateltavan lausuma	Päätelmät	Teeman syntyminen aihe-alue
No tietysti jos se 30 tuntia tukee jo sen yhdyskuntapalvelun suorittamista, niin kyllähän siinä sitten jo tavallaan tuetaan sitä arkea sillä, että ei joudu vankilaan lähemään. Vaan pystyy olemaan siviilissä ja pystyy hoitamaan sen palvelun. Että jos sillä millään tavalla pystytään tukemaan sitä palvelua, että se ei keskeydy niin se tietysti vaikuttaa jo suoraan siihen arkielämäänkin.	Laki muutoksen tuoma mahdollisuus tukea asiakasta suoriutumaan palvelusta hänen omasta arjestaan käsin --> ehkäistään palvelun keskeytymistä --> arkielämän muutokset, millaista arki on?	Laki muutos
Musta tuntuu et yks niistä suurimmista ongelmista on tietenkin päihdeongelmat mitä meidänki asiakkailla näyttäytyy et jos ottas meidän asiakkaista pois kaikki ne, jotka on tehnyt rikoksen humalassa ja syyllistyny siihen rikokseen päihteiden vaikutuksen alaiseena, niin meiltä vähenis asiakkaat ihan niinku rutkasti. Elikkä se on yks isoin syy mikä varmasti vaikuttaa siihen et miks on meilläkin asiakkaana.	Päihteiden alaisena tehdyt rikokset. Suurin syy palveluun joutumisen kannalta. Päihteettömyyden tukeminen tärkeää.	Päihteiden käyttö

<p>Paljon on semmosta ihan keskustelua asiakkaan kanssa ja vähän tunnustellaan mikä fiilis asiakkaalla on lähtee siihen liikkeelle ja miltä tuntuu. Ja sit tietenk in ite ainakin yritän aina siinä toimeenpanon alussa sanoa kaikille asiakkaille, et aina saa soittaa jos yhtään tuntuu epävarmalta tai ei tiedä miten joku asia menee tai joku arveluttaa tai ihmetyttää niin ennemmin soittaa sitten vaikka turhaan kuin se että jälkikäteen sitten ihmetellään, kun vahinko on jo sattunu et mitä me nytte tehään.</p>	<p>Asiakkaan tukeminen palvelusta suoriutumisessa --> millaista tukea asiakas tarvitsee? Ongelmatilanteiden ratkaiseminen. Avoimen ja luottamuksellisen vuorovaikutuksen työskentelysuhteen merkitys. Kaikkien niiden tekijöiden huomioiminen, mikä voi hankaloittaa/edesauttaa asiakkaan palvelusta suoriutumisessa.</p>	<p>Yhdyskuntapalvelusta suoriutuminen</p>
<p>No me ollaan ainakin yhen työkaverin kanssa nyt puhuttu ja oisin itekki kiinnostunu vetämään. Enemmän semmosta toiminnanläheistä ohjelmaa. Esimerkiks just joku semmonen elämäntähtämyksen kurssin. Joku ihan tällainen mis opetellaan hoitamaan ihan arkipäivän asioita. Ei monet esimerkiks varmasti osaa kokata kunnolla tai just pyykkivuoroja. Semmosia normaaleja elämään kuuluvia asioita.</p>	<p>Toiminnallinen ryhmä, joista olisi asiakkaille käytännönläheistä hyötyä --> elämäntähtämyksen parantaminen, asiakkaiden oma osaaminen ja voimavarat --> uusien taitojen opetteleminen --> tukee elämäntähtämyksen käytännönläheisellä tavalla</p>	<p>Elämäntähtämyksen (asuminen, työ, terveys, sosiaaliset suhteet, koulutus jne.)</p>
<p>Valitaan joku semmonen tärkeä aihe, mihin haluaa muutosta. Esimerkiks se voi mun mielestä olla päihteiden käyttö tai tupakoinnin lopettaminen, joku asumistilanteeseen tai vaikka rahapeleihin pelaamisen liittyvä asia ja sitä sitten käsitellään työntekijän kanssa, joka on koulutettu siihen ohjelmaan.</p>	<p>Toiminta-ohjelman kohdistaminen oikein ja johonkin tiettyyn ongelmaan tai hankaluuteen elämässä. Työntekijän merkitys toimintaohjelmien vaikuttavuudessa.</p>	<p>Toiminta-ohjelmat</p>